УНИВЕРЗИТЕТ СИНГИДУНУМ

ФАКУЛТЕТ ЗА ТУРИСТИЧКИ И ХОТЕЛИЈЕРСКИ МЕНАЏМЕНТ

ДИПЛОМСКИ РАД

УТИЦАЈИ ТУРИЗМА НА КВАЛИТЕТ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У ЕВРОПИ

Студент:
Милица Милошевић
Бр. индекса 325/05

Ментор:
Проф. др Марија Максин

Београд, 2009.

САДРЖАЈ

УВОД 2

1. ТЕНДЕНЦИЈЕ РАЗВОЈА ТУРИЗМА У ЕВРОПИ И ЊЕГОВОГ УТИЦАЈА НА ОКРУЖЕЊЕ..... 4
2. КОНЦЕПТ И ДИМЕНЗИЈЕ ОДРЖИВОГ ТУРИЗМА 5
   2.1. Концепи одрживог туризма 5
   2.2. Утицаји туризма на окружење и димензије одрживог туризма 6
3. УТИЦАЈИ ТУРИЗМА НА КВАЛИТЕТ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ.....9
   3.1. Ваздух 10
   3.2. Земљиште 13
   3.3. Биодиверзитет 13
   3.4. Вода 15
4. УТИЦАЈИ ТУРИЗМА НА ОКРУЖЕЊЕ ПРЕМА ТИПУ ДЕСТИНАЦИЈЕ..16
   4.1. Национални паркови 16
   4.2. Руралне области 18
   4.3. Планине 20
      4.3.1. Подручје Алпа 22
      4.3.2. Предлози за смањење негативих утицаја туризма на Алпско подручје 27
   4.4. Приобална подручја 29
      4.4.1. Подручје Медитерана 30
      4.4.2. Предлози за смањење негативног утицаја туризма на подручју Медитерана 33
   4.5. Градови и културно-историјско наслеђе 34
   4.6. Тематски и забвни паркови 36
   4.7. Изграђене атракције 36
5. УПРАВЉАЊЕ УТИЦАЈИМА ТУРИЗМА НА ОКРУЖЕЊЕ.....38
   5.1. Кључни актери управљања одрживим развојем туризма 40
   5.2. Алтернативни облици туризма 42

ЗАКЉУЧАК 46

ЛИТЕРАТУРА 48

УВОД

Туризам и рекреација су постали један од најважнијих социјалних и економских активности у Европи. Ове активности доносе приходе, радна места, доприносе повећању разумевања других култура, очувању културне и природне баштине, улагању у инфраструктуру и уопштено развоју одређеног пдручја, што све доводи до економског просперитета, друштвене користи и социјалне добробити.

Предмет овог рада јесу утицаји туризма на квалитет животне средине и окружења. Неки облици туризма могу изазвати деградацију пејзажа, губитак биодиверзитета, уништавање станишта, загађивање ваздуха, воде и земљишта, и у одређеној мери могу утицати и на промену климе што је данас проблем глобалних размера. Туристичке активности могу утицати на природну околину до те мере да могу угрозити сопствену егзистенцију. Осим тога, туризам може утицати и на локално становништво угрожавањем традиције и обичаја услед великог притиска масовног туризма, а може довести и до конкурентске борбе локалне заједнице и учесника на старни туристичке понуде због недостатка расположивих ресурса као што су земљиште, чиста вода и енергија.

Циљ рада је да се уоче они негативни утицаји туризма на квалитет животне средине, да се укаже на неке од начина превенције таквих утицаја које су примениле најразвијеније и најуспешније европске дестинације, као и да се дају позитивни примери успешног туристичког развоја у земљама где се поштују принципи одрживог развоја. Циљ овог рада је да се укаже на неопходно подизање свести свих учесника у туризму о заштити животне средине и одрживом развоју туризма.

Рад се састоји од 5 целина.

У првој целини је дата глобална оцена положаја Европе на међународном туристичком тржишту, као и тенденције развоја туризма у Европи и његовог утицаја на окружење.

У другој целини је дат општи осврт на утицаје туризма који укључују економске, социо-културне и просторно-енвиронменталне утицаје, као и шта то обухвата концепт одрживог туризма.

У трећој целини је скренута пажња на негативне утицаје туризма на квалитет животне средине која представља базу за велики део туристичких активности. Они се пре свега повезују са променама у ваздуху, води, земљишту и биодиверзитету.

Четврта целина се односи на утицаје туризма на окружење према типу дестинације-националне паркове и заштићена подручја, руралне зоне, планине, приобална подручја,

градове-туристичке центре и културно-историјско наслеђе, тематске и забавне паркове. У овом делу стављен је посебан акценат на област Медитерана и Алпа, као најпосећеније, а тиме и најугроженије туристичке дестинације Европе са позитивним примерима одрживог туристичког развоја што је био и главни циљ овог рада.

У петој целини указује се на најважније кораке у управљању утицајима туризма на окружење, који су то кључни актери управљања и њихове активности, као и развој нових алтернативних облика туризма који су засновани на принципу одрживости. Такође у овој целини су обрађене неке од глобалних мера као и појединачних иницијатива добровољних организација, заснованих на концепцији одрживог развоја, ка смањењу негативног дејства туризма и повећању еколошке свести туриста.

1. ТЕНДЕНЦИЈЕ РАЗВОЈА ТУРИЗМА У ЕВРОПИ И ЊЕГОВ УТИЦАЈ НА ОКРУЖЕЊЕ

Европа је са становништа учешћа у туристичкој потрошњи и туристичком промету већ деценијама најзначајније туристичко пдручје света. Отуда, све промене и тенденције у овом региону, неоспорно, имаће снажне реперкусије на збивања у укупној туристичкој индустрији света у наступајућем миленијуму.

Табела 1 – Туристички промет по регионима Европе

	Доласци у милионима						Промене у % по годинама	
Година	1990	1995	2000	2005	2006	2007*	07/06	'00-07
Европа	262.6	311.3	393.5	440.3	462.2	484.4	4.8	3.0
Северна Европа	28.6	35.8	43.7	52.8	56.4	57.6	2.2	4.0
Западна Европа	108.6	112.2	139.7	142.4	149.5	154.9	3.6	1.5
Централна Европа	31.5	60.6	69.4	87.8	91.5	95.6	4.5	4.7
Јужна Европа	93.9	102.7	140.8	157.3	164.8	176.2	7.0	3.3

Извор: WTO, *Tourism highlights 2009.*

У последњих двадестак година туризам се, како у позитивном, тако и негативном смислу, развио у важан фактор одрживог развоја. У Европској унији туризам представља један од најзначајнијих привредних сектора. Једна је од пет извозних категорија у 83 одсто земаља света, док је главни извор девизне зараде у готово 38 одсто земаља. Доминантну позицију у европском туризму имају Западна и Јужна Европа са 36, 6 % учешћа у светском туристичком промету. Релативно мањи значај имају остали субрегиони, иако је све запаженија важност Централно-Источне и Северне Европе. Реално је очекивати да ће Европа и у наредних 20 година представљати најважнији туристички регион света и поред чињенице да ће њен развој бити нешто спорији у односу на светски просек.[1]

Према предвиђањима Светске туристичке организације (WTO) број долазака туриста у Европу биће дуплиран до 2020. године и износиће 720 милиона. Овакав очекиван развој подразумева озбиљан ризик за животну средину и благостање становништва, али и за туризам као привредну грану.

Са порастом слободног времена, зараде и модних трендова, 180 милиона Европљана иде на одмор сваке године. Авантуристички дух све је уочљивији код савремених туриста, као и већа потражња за летовањима која су пуна активности у природи, културних и рекреативних садржаја. Примећено је да већина туриста избегава дестинације са нарушеном животном средином. Евидентно је померање туриста према источном Средоземљу и Централној и Источној Европи. Путовање постаје све брже, лакше, док су и најудаљеније дестинације релативно доступне.[2]

[1] Унковић С. , Економика туризма, ЕКОФ, Београд, 2005. стр. 264-270.
[2] Видети више: Министарство животне средине и просторног планирања Републике Србије, Одрживи туризам.

2. КОНЦЕПТ И ДИМЕНЗИЈЕ ОДРЖИВОГ ТУРИЗМА

2.1. Концепт одрживог туризма

Гледан из угла различитих интереса, туризам испољава своје позитивне, али и негативне стране. Многи га посматрају кроз нова радна места, приходе, развој подручја, ширење туристичких садржаја, таксе и др. Међутим, поље деловања туризма је знатно шире, тако да су његови утицаји видљиви не само у области туристичке привреде, већ и у оквиру оних привредних делатности које не учествују директно у пружању услуга, већ снадбевају туристичку привреду. Неизоставно је поменути директне ефекте његовог деловања на окружење и животну средину у којој се одвија већина туристичких активности. Лидери држава, регионалних и локалних заједница треба да препознају и разумеју утицаје туризма и да их интегришу у своју заједницу у најпозитивнијем смеру.

С' променама у концепцији и приступу усмеравању и управљању развојем, мењала се и концепција развоја туризма. Промовисање и примена концепта одрживог развоја условило је залагање за одрживи развој свих видова туризма и одрживост туристичког производа.

Појам одрживи туризам јавља се раних 90-тих XX века. Означава туризам који се заснива на циљевима и принципима одрживог развоја. Суштина је да туризам у целини мора да постане одржив, независно од вида туризма.

Сматра се да је одржив сваки вид туризма који трајно доприноси унапређењу животне средине, социјалној добробити, економском просперитету и очувању природних и створених ресурса, културних вредности и идентитета локалне заједнице.

Концепт одрживог туризма промовише:

- развој туристичког производа високог квалитета који задовољава садашње туристичке потребе, уз очување туристичких ресурса за будуће генерације;
- очување и унапређење квалитета животне средине, оптимално коришћење и заштиту природних и културних ресурса, добара и вредности;
- економски развој, очување социјалног интегритета и унапређење квалитета живота локалних заједница на туристичком подручју;
- афирмацију и очување културног интегритета туристичког подручја и традиционалних вредности, уз допринос међукултурном разумевању и толеранцији.
- економски профит (директан или индиректан) од туризма и у туризму и допринос смањењу сиромаштва локалног становништва; и
- стратешко планирање и управљање одрживим развојем туристичког подручја.[3]

Остваривање одрживог развоја представља континуелан процес планирања, управљања и унапређења туризма, који подразумева:

- партиципацију и консензус свих актера;
- значајно ангажовање јавних власти на свим нивоима управљања; и
- мониторинг утицаја туризма на окружење и предузимање неопходних превентивних и корективних мера.[4]

[3] Преузето из: Максин М., Пуцар М., Кораћ М., Милијић С., Менаџмент природних и културних ресурса у туризму, Факултет за туристички и хтелијерски менаџмент, Београд 2009.
[4] Исто

2.2. Утицаји туризма на окружење и димензије одрживог туризма

У планирању и остваривању одрживог развоја туризма тежи се подржавању позитивних и мењању негативних тенденција у развоју подручја. Примена концепта одрживог туризма подразумева минимизирање негативних и максимизирање позитивних утицаја туризма на окружење и расположиве ресурсе.

Кључно питање је идентификација, мониториг, процена и управљање ефектима утицаја туризма на окружење и ресурсе.

Утицаји туризма могу се сагледати кроз 3 категорија:

1. **Економски утицаји**
2. **Социо-културни и**
3. **Просторно-енвиронментални**

Свака категорија обухвата позитивне и негативне утицаје. Међутим, нису сви утицаји применљиви на сваку област зато што се ресурси, услови и уопште ниво туристичке развијености разликују од места до места. У периоду доминације концепта масовног индустријског туризма преовладавао је економски приступ у планирању развоја туризма. У том периду успешност развоја туризма вреднована је економским показатењима (оствареним профитом, запосленошћу, учешћем у бруто домаћем производу, итд.). С' отклоном од концепта економског раста и квалитативним променама у развоју туризма, преовлађује залагање за одрживи развој туризма.

Лидери заједница морају бити предвиђачи и визионари, морају сагледавати могућности и интересе свих чланова заједнице тако да они позитивни утицаји туризма надвладају оне негативне које треба свести на минимум. Али, не треба очекиваи да ће туризам моћи да реши све проблеме заједнице јер је он заправо само један део ње. Док креативне и оптимистичне стратегије развоја туристичке понуде могу допринети побољшању локалне заједнице и исправити одређене недостатке, туризам, као и сви пословни системи, мора да осигура да његови производи привуку њене конзументе-туристе.

Из аспекта одрживог развоја туристичких подручја/дестинација посебна пажња се посвећује утицајима туризма на локалне заједнице. Преглед је дат у следећој табели:

Табела 2: Утицаји туризма на локалне заједнице у туристичким дестинацијама

Врста утицаја	Позитивни утицаји	Негативни утицаји
Економски	• повећана потрошња • нови послови и запосленост • нова радна снага • повећање стандарда живота • нове инвестиције • нова знања и вештине	• локализована инфлација • шпекулације непокретностима • неуспех у привлачењу туриста • одлив капитала • неадекватна процена трошкова развоја туризма • повећани трошкови за здравство и образовање • стицање лоше репутације услед неадекватних капацитета, услуга или цена • негативне реакције постојећих предузећа због конкуренције у обезбеђењу локалне радне снаге и државних фондова • економска експлоатација локалног становништва зарад политичких амбиција
Социокултурни	• повећање квалитета живљења локалних заједница • повећање интереса и ангажовања локалног становништва у туристичким активностима • јачање регионалних вредности и традиције • нове перцепције становништва • признање вредности локалних заједница у регионалном окружењу	• комерцијализација скоро свих активности у функцији туризма • модификација активности и догађаја за туристичке потребе • потенцијално повећање криминала • промене у друштвеној структури и раслојавање друштвених група • културнр разлике између туриста и локалног становништва-узнемиравање, неразумевање и др. • коришћење туризма за увођење непопуларних мера
Просторно-енвиронментални	• развој нових атракција, рецептивних капацитета и локалне инфраструктуре • повећана доступност простора • улагања у заштиту и презентацију природног и културног наслеђа • стратегије управљања посетиоцима	• загађење животне средине • промене у еколошким процесима • угрожавање биодиверзитета • промене станишта, услова размножавања и исхране врста • угрожавање културног наслеђа • архитектонско загађење простора непримереном архитектуром • неконтролисано ширење изградње и повећање интезитета коришћења простора

Извор: Максин М., Пуцар М., Кораћ М., Милијић С., Менаџмент природних и културних ресурса, ФТХМ, Београд, 2009.

Задовољење интереса, потреба и очекивања туриста је циљ свих носилаца туристичке привреде заједнице. Развојем туризма и локално становништво ће уживати у већем броју погодности и имаће већи избор различитих садржаја. Туристичким атрактивностима и тематским догађајима тежи се да се место оживи и учини привлачнијим и занимљивијим туристима али и резидентима. Што се тиче оне ружне, негативне стране прекомерног туристичког развоја, може доћи до стварања тензије и раздора локалних заједница услед превелике концентрације туриста за време сезоне. Људи често почињу осећати напетост и стрес, а неретко и неку врсту искључености и отуђености под притиском великог броја људи. Франшизни хотели и ресторани са стандардизованом услугом и изгледом често се косе са локалним стандардима нарушавајћи естетику простора и шире се у циљу промовисања „униформности".

Полазећи од утицаја туризма на окружење, у усмеравању и управљању развоје туризма разматрају се **три основне димензије одрживог туризма**:

1. **Енвиронментална одрживост**- подразумева развој компатибилан са одржавањем основних еколошких процеса и биолошке разноврсности, очувањем природног наслеђа и природних туристичких ресурса, заштитом и рационалним коришћењем природних ресурса (нарочито необновљивих и стратешки значајних за развој подручја) и заштитом животне средине;
2. **Социокултурна одрживост-** подразумева развој који уважава социјалну једнакост и пружа једнаке могућности свима (туристима, запосленимна и локалном становништву), подржава очување и јачање социјалног интегритета, културног идентитета и традиционалних вредности локалне заједнице; и
3. **Економска одрживост:** подразумева економски ефикасан развој туризма и туристичког подручја и финансијску подршку имплементацији изабране стратегије одрживог развоја туризма.[5]

Посебну димензију представља политичка одрживост, која подразумева консензус нивоа управљања, кључних актера у јавном и приватном сектору и становништва, уз одговарајућу институционално-организациону подршку у имплементацији изабране стратегије одрживог развоја туризма.

Суштина одрживости јесте у проналажењу праве мере, то јест баланса између развоја туризма и туристичких подручја, с' једне стране, и заштите и очувања животне средине, ресурса и вредности подручја и локалних заједница, с' друге.

[5] Исто, стр. 27-28.

3. УТИЦАЈ ТУРИЗМА НА КВАЛИТЕТ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Појединачне активности не проузрокују увек исте последице по животну средину. Њихов позитиван или негативан утицај зависи од више различитих фактора који укључују:

1. Осетљивост животне средине- неки предели су еколошки или физички осетљивији него други;
2. Брзина туристичког развоја- спорији и плански развој може значајно редуковати ниво негативних утицаја;
3. Обим у којем је туристички развој интегрисан у локалну заједницу- одговарајући развој смањује утицаје као нпр.архитектонско загађење;
4. Политички контекст развоја туризма- лоша развојна политика „допушта“ деградацију окружења кроз неадекватан развој;
5. Број туриста који посећује дестинацију- када се пређе горња граница носећег капацитета;
6. Тип туриста и њихових активности на дестинацији- различита понашања могу мање или више утицати на осетљиво окружење;
7. Став локалне заједнице према окружењу- окружење може изгледати као ресурс који се прекомерно експлоатише.

Животна средина представља базу за велики део туристичких активности. Почетак истраживања негативних последица туризма повезан је са рекреационим коришћењем природне средине, у контексту непосредног контакта човека (туристе) с природом. Предмет истраживања низа научних дисциплина је утицај различитих облика туристичке активности (пешачки излети, логоровање, јахање на коњима, вожња џипом, путовање теренским возилом, скијање, итд.) на поједине елементе природне средине. Негативни утицаји туризма и рекреације на средину повезује се пре свега са променама у ваздуху, земљишту, води, биљном и животињском свету, а главни утицај имају смештајни капацитети који чине око 80% целе туристичке изградње.

Слика 1: Рекреација у природи[6]

[6] Извор: http://trisnabalitours.com/images/mountain-cycling.jpg

3.1. Ваздух

Чист ваздух је основ за здравље и живот људи и читавог екосистема. Ваздух је смеша гасова која чини атмосферу, а састоји се приближно од 4/5 азота, 1/5 кисеоника и врло малих количина племенитих гасова, угљен-диоксида, водоника, озона, водене паре и разних нечистоћа. Невоље настају када се овај однос поремети.

Туризам је одговорна за око 5% глобалне емисије CO_2. Допринос по субсекторима је следећи:

1. Сектор транспорта, укључујући авионе, аутомобиле и железницу, генерише највећи удео, са 75% свих емисија. У смислу емисије угљеника, авио транспорт узрокује 54-75%, док железница узрокује око 13%. Авио саобраћај се сматра главним узрочником глобалног загревања: одговоран је за 40% од укупне емисије угљеника;
2. Сектор смештај има око 20% удела у емисијама. То укључује грејање, климатизацију и одржавање барова, ресторана, базена и слично. Јасно, то зависи од локације и величине смештаја, као и врсте објеката - хотели имају већу потрошњу енергије од пансиона или кампова;
3. Такође, активности као што су музеји, тематски паркови, догађаји или шопинг такође доприносе емисији (око 3.5%).

На туристичком тржишту је, када се ради о далеким дестинацијама, доминантно место заузео је авионски саобраћај, док код путовања ка ближим дестинацијама највеће учешће има друмски саобаћај уз коришћење путничких аутомобила и туристичких аутобуса. Према подацима из 1997. године загађење је најчешће проузроковано путничким аутомобилима јер они емитују највише угљен-моноксида од свих других видова транспорта. Те исте године они су емитовали 26 милиона тона CO2, а далеко испод њих су бродови са 1.7 милиона тона и авио-сапбраћај са око 1 милион тона. Међутим, путовања авионом су у сталном порасту. Глобално, ваздушни путнички промет је растао просечно 9% сваке године у последњих 45 година. Великим делом, овај пораст је подстакнут падом цена. Очекује се да ће се светска флота авиона удвостручити до 2020. године. Емисија гасова расте у складу са тим – емисија CO_2 порасла је за 73% између 1990. и 2003. Повратни лет за двоје путника преко Атлантика произведе толико CO_2 као просечни европски путнички аутомобил за целу годину. Авиони такође емитују нитроген оксид и водене паре, који директно или индиректно доприносе промени климе. Штавише, међународни уговори о превозу путника спречавају иницијативе ЕУ да уведе порез на керозин или нека друга ограничења без одобрења Међународне организације цивилног ваздухопловства. [7] Поред емисија, енвиронментални проблеми су повезани и са другим врстама загађења у близини аеродрома где је сконцентрисан велики део авио-активности, затим са буком и загађењем воде путем одлеђивања авио-писта за које се користе одређене хемијске супстанце, а са истих, због немогућности упијања, загађена вода отиче у локалне водене путеве. Поред тога, аеродромски комплекси захтевају експропријацију великог земљишног простора.

[7] Извор: EEA, State and outlook 2005, str. 76.

Слика 2: Емисија гасова из авиона[8]

Међутим, авио-првозници данас имају велики комерцијални подстицај да теже ка „зеленој пракси“, јер тако смањују своје трошкове, а тиме постају ценовно конкурентнији на тржишту у ери дерегулације и приватизације и глобалне нестабилности авио-сектора, а побољшавају и јавни имиџ.

Утицај међународних и националних политика за смањење емисија GHG има за циљ да смањи емисију GHG дајући подстицаје произвођачима авиона за побољшање економичности горива и смањење емисије оксида азота, односно подстицаја ваздухопловних компанија да раде на еколошки прихватљивији начин. Такође ће утицати на кретања туриста, повећањем трошкова превоза и утицаја на опредељивање туриста за енвиронментално прихватљивији модалитет транспорта или дестинацију.[9]

Слика 3: Аерозагађење[10]

[8] Извор: http://farm1.static.flickr.com/148/341584357_1d7998dcaa.jpg
[9] Максин М., Пуцар М., Кораћ М., Милијић С., Менаџмент природних и културних ресурса у туризму, ФТХМ, испитни материјал, Београд, 2005.
[10] Извор: http://www.istockphoto.com/file_thumbview_approve/6171475/2/istockphoto_6171475-air-pollution.jpg

Према WTO, ублажавање ефеката раста туризма на климатске промене може се постићи:

1. Смањењем GHG (ефекат стаклене баште) емисија и смањење потрошње енергије, захваљујући коришћењу алтернативних горива и хибридних мотора. Све земље чланице ICAO морају поштовати стандарде у оквиру његовог програма Comimittee on Aviation Environmental Protection, којима се намерава редуковање негативних последица авио-транспорта на окружење.

2. Ваздушни превоз остаје главни изазов: WTO блиско сарађује са Међународном организацијом цивилног ваздухопловства (ICAO), у потрази за најбољим опцијама за решавање климатских промена услед емисије GHG . Само смањивање фреквенције авио саобраћаја би било немогуће. Свеједно, боравак код куће такође укључује и конзумацију енергије, преко рада у фабрикама или канцеларијама, грејања, климатизације, вожње аутомобила итд. Мора се наћи неко оптимално решење, јер популације у мање развијеним земљама, не би могле да опстану без економског доприноса туризма.[11]

Управо због оваквих проблема, у оквиру развијених Европских земаља последњих година, карактеристичне су нове тенденције које имају за циљ да се повећа тржишно учешће железничког саобраћаја у превозу путника и туриста. Ова настојања најбоље илуструје пример у Шпанији. Наиме дошло је до проширења мрежа пруга велике брзине па се очекује да ће то имати велике импликације на шпанском тржишту путовања. Мрежа повезује Андалузију, Мадрид, Кастиљу, Арагóн и Каталонију. Линија већ има значајан утицај на драстично смањење времена путовања између многих градова. Пословни путници могу посетити њихове клијенте радним данима док Шпанци могу провести викенде посећујући атракције у осталим шпанским градовима. Очекује се да ће Ваздушни транспорт највише претрпети, зато што ће брзи воз који повезује Мадрид и Барселону за 2 сата и 40 минута директно конкурисати најуспешнијим и најпрофитабилнијим линијама локалног ваздушног саобраћаја. До 2020., се очекује да ће 90% шпанског становништва живети у околини од 50 км од железничких станица.[12]

Неколоко авио-компанија, укључујући европски "British Airways" и амерички „American airlines", су стекле дуговечну репутацију лидера у тежњи ка одрживом авио-транспорту. „American airlines" користи тзв. Environmental Management System (EMIS) којим се управља и контролоше енвиронментална пракса, која се базира на редукцији отпада и рециклажи. Између 1992. и 2001. године, сачувано је 51.000 стабала дрвећа, 19.300.000 литара воде, 6.6 милиона киловат часова електричне енергије и 10.600 квадратних метара земљишног простора. "British Airways" је од 1998. до 2000. године смањио емисију карбон диоксида за 16%, док је зс 4% је смањена потрошња воде, и за око 60% је смањено просипање течног горива. Ова компанија користи средства спонзорске фирме Brittish Airways Communities and Conservation (BACC), која је кроз програм Change for Good од 1994. године сакупила добровољне прилоге путника за унапређење свог пословања и улагање у земљама са неразвијеном авио-инфраструктуром. Такође због близине аеродрома значајно је смањена бука, а нивои нитроген –диоксида се перманентно контролишу због близине других објеката и локација у околини аердорома.[13]

[11] Извор: WTO, Climate change and tourism, FAQ
[12] Извор: Euromonitor, Tourism in Spain - High-speed train arrives
[13] Извор: Weaver D., Sustainable tourism, Theory and Practice, Elsevier, Oxford, UK 2002.

3.2. Земљиште

Утицај рекреационог туризма на **земљиште** повезан је углавном с утабавањем земљишта услед велике концентрације туриста на малом простору, непланске изградње ски центара, рекреативних спортских терена итд. Процес уништавања почиње од деструкције органске материје и деградације горњег слоја тла. Преображају подлежу основне карактеристике земљишта, као што су проветравање, температура, влажност. Те промене утичу штетно на способност земљишта да снабдевају биљке минералним састојцима. Угњечене површине земљишта кроз ограничење инфилтрационих способности омогућују површинско отицање воде, доводе до развоја ерозивних процеса, а најизразитије последице се испољавају на угаженим пешачким и јахачким стазама и траговима аутомобилских точкова.

Слика 4: Промена продуктивног у грађевинско земљиште[14]

Највећи негативан утицај има трајна промена продуктивног земљишта у грађевинско земљиште за потребе изградње туристичких капацитета и инфраструктуре. Због тога се сматра да је туризам велики потрошач земљишта.

3.3. Биодивезитет

Биолошка разноликост подразумева разноликост живих организама који настањују копно и воду, као и разноликост унутар различитих врста, између врста и екосистема. Биодиверзитет није само свеукупна разноликост облика и појава биљног и животињског света, већ разноликост функција живих организама. Ради опстанка наше планете и хармоничног суживота човека и природе, свет би требао да се усмери на два главна циља: очување и одрживо коришћење биодиверзитета.

Очување биодиверзитета је конзервација и обнављање нарушених екосистема и природних станишта, као и очување и опоравак биљних и животињских врста.

Одрживо коришћење (sustainable use) је такво коришћење компонената биолошке разноврсности које не проузрокује нарушавање биодиверзитета, већ представља рационално

[14] Извор: http://trendsupdates.com/wp-content/uploads/2009/04/wwf-lungs.jpg

коришћење природних добара и одржавање оног степена потенцијала биодиверзитета који одговара потребама и тежњама садашњих и будућих генерација.[15]

Нарушавање биодиверзитета може настати изградњом туристичке инфраструктуре, „копненим“ туристичким активностима (голф и ски терени, кампинг, планинарење, бициклистичке стазе, пешачке туре...), рекреативним сплаварењем и крузинг индустријом (пропелери великих бродова могу оштетити подводни свет).

Биљни свет страда из истих разлога као и земљиште. Туристи и разне њихове активности коче развој нових биљака и негативно утичу на раст постојећих. Поред ограничења темпа раста биљака, смањује се и њихова репродуктивна способност. То се односи на места која се интензивно користе у туризму, где долази до поремећаја у природној структури дрвећа. У многим местима сталних кампинга популација дрвећа састоји се само од средњег и старијег дрвећа, док потпуно недостаје грмље и младице. Зрело дрвеће често има механичка оштећења. У биљним заједницама могу се приметити измене биљних врста. Најчешћа последица је постепени процес синантропизације.

Животињски свет се мења под утицајем туризма услед лова, риболова, а такође узнемиравања животиња због буке. Узнемиравање може бити узрок ограничене репродукције неких врста (нпр. птица које напуштају своја гнезда), миграција у удаљене крајеве и тзв. "повлачења животиња у дубину шуме". Може доћи до “необичног” припитомљавања неких дивљих животиња измењеним условима, као што је случај са јеленима у планинама Шкотске, за које су отпаци постали главни извор хране. Такође, смањивање органске површине земљишта узрокује ограничење услова за опстанак неких врста инсеката. Деградација мочвара или њихов нестанак доприноси сужавању и пропадању простора на коме су настањене многе животињске врсте: број водених птица је опао за 46% у последњих 15-20 година.

Слика 5: Угинула риба услед загађења воде[16]

[15] Извор: Ekoforum, www.ekoforum.org/ Press clipping, Екотуризам привлачи све више пажње, 2004

[16] Извор: http://blog.mlive.com/chronicle/2008/04/07deadfish.jpg

3.4. Вода

Квалитет воде може бити нарушен пре свега непосредним испуштањем отпадних вода из хотела, ресторана и апартманских насеља, загађењима услед ерозије слива и обале, загађењима која могу бити извор заразе, испуштањем нафте или бензина из моторних чамаца, крузера, јахти и сл.

Најбољи пример прекомерног загађења воде јесте Медитеран као главно туристичко одредиште у свету и Европи. Очекује се да ће до 2025. године између 235 и 355 милиона људи боравити на Медитерану.

Слика 6: Сликовити приказ загађења воде[17]

Туристички промет достиже свој врхунац лети, у време када је доступност природних вода најнижа. Коришћење површинских вода (акумулација воде) и подземних вода до сада, задовољавало је све већу потребу туриста за водом. Као последица, туризам доприноси деградацији и уништавању водних екосистема као и река, спуштању нивоа подземне воде и исушивању оаза. **Сваки туриста троши између 300 и 850 литара воде дневно.** Последњих година нагло је порасла изградња голф терена који за одржавање захтевају огромне количине воде. Ови терени су најчешће лоцирани у природи, удаљени од урбаних подручја, обично у близини заштићених подручја где су ресурси ограничени. За просечан голф терен смештен у неком тропском крају потребно је 1.500кг хемијског ђубрива, пестицида и хербицида годишње. Количином воде која се користи за ове терене могао би се подмирити број од око 60.000 руралног становништва.

Смањење потрошње воде може се постићи ако туристичка привреда и влада донесу конкретне мере, као што су инсталације уређаја који штеде воду, пречшћавање воде, доношење политика за уштеду воде и доношење планова коришћења земљишта у складу са животном средином. Чување водених ресурса не мора направити додатне трошкове, али може бити економски исплативије ако хотели додатно поведу рачуна о рационалном коришћењу и уштеди воде.[18]

[17] Извор: http://www.smashingapps.com/wp-content/uploads/2008/05/wwf-2.jpg
[18] Извор: WWF, Mediterranean programme, Freshwater and tourism in the Mediterranean, Rome, Italy, 2004

4. УТИЦАЈ ТУРИЗМА НА ОКРУЖЕЊЕ ПРЕМА ТИПУ ДЕСТИНАЦИЈЕ

Савремени туриста трага за искуствима који му пружају осећај блискости са природним вредностима и локалном заједницом. Свака туристичка дестинација која има намеру да привуче овакве посетиоце море заштитити своје ресурсе уз наглашавање осећаја интеграције са локалном заједницом. У том процесу **држава има врло важну улогу**, јер је одговорна за планирање, креирање и осмишљавање политике и спречавања претеране и неправилне градње. Дражава је такође одговорна за системе управљања отпадом и водоводом и снабдевање електричном енергијом.

Обим и природа енвиронменталних и еколошких штета проузроковани активностима туриста је повезана са степеном развоја дестинације и бројем посетилаца. Пажљиво планирање и управљање, укључујући и бригу о носећем капацитету су кључни да би се избегла експлоатација и потенцијална деструкција физичких и људских ресурса.. Да би се избегли негативни утицаји туризма кључно је планирање на „дуже стазе“, предвиђање могућих утицаја и негативних последица на окружење. Данас су лидери локалних заједница и планери постали свесни дугорочних економских, социјалних и енвиронменталних последица неадекватног планирања туристичког развоја. Циљ је вешто балансирати и успоставити равнотежу између туриста, локалне заједнице и саме дестинације, тако да буду задовољни и туристи и резиденти- туристи у смислу добијања вредности за новац, резиденти у смислу покривања трошкова и стварања прихода, а све то уз минималне утицаје на окружење и његово очување за будуће генерације.

4.1. Национални паркови и заштићена подручја-недовршено

У Европи , укупно има 2.900 национално заштићених подручја која покривају 8,5 милиона км. У научним резерватима забрањен је приступ туристима и јавности. У II категорији (национални паркови) и V (заштићени предели или мора), с друге стране, туристима је дозвољен приступ. Међутим, улога националних паркова у туризму и рекреацији разликује се међу земљама.

Туризам је у заштићеним подручјима постао све популарнији задњих година. На пример, у Великој Британији, 103 милиона туриста посети националне паркове сваке године. Такође студије показују да је број посетилаца повећан, посебно у парковима у Средњој и Источној Европи. Национални паркови и заштићена подручја су осетљивија на притиске турузма, па се захтева њихово пажљиво управљање. Проблеми су највећи у областима у близини урбаних центара, где се долази углавном приватним аутомобилом (саобраћајна загушеност, преоптерећеност паркиралишта и проблем са отпадом) и где је концентрација посетилаца у шпицу сезоне превелика. Поред тога, под великим су притиском и због развоја туристичке инфраструктуре – нпр. на Мазурским језерима у Пољској. Такође, велики број људи угрожава станишта многих животиња и узнемиравајући их доводи до изумирања многих врста. Постизање одрживости развоја туризма у националним парковима, који су и део животног простора локалних заједница, треба да буде базирано на стратегијама које повезују економске, еколошке, социјалне и културолошке параметре, кроз балансирање потреба и циљева развоја и локалног становништва и туриста и заштите природе. Нарочито је важна едукација туриста путем еколошких водича и брошура, добровољних волонтерских акција, а различите мере заштите, као што је нпр. зонирање, такође могу допринети смањењу оптерећења националних паркова.

Један од репрезентативних примера како спојити лепо и корисно, а у исто време допринети одрживом развоју и заштити окружења је **национални парк Енгадин** (нем. Engadin). Налази су у Швајцарској у области Зернез (нем. Zernez). Његову површину заузаима 28% шума, а од

тога су 99,5% четинари. Алпски пашњаци чине 21% парка, док је преосталих 51% терена прекривено облуцима и стенама карактеристичним за планинске терене. Простире се на надморској висини од 1.400 па све до 3.200 метара. У оквиру овог националног парка се налази један од најпознатијих скијашких центара на свету Сент Мориц (нем. St. Moritz), који је био и домаћин Зимских Олимпијских игара 1928. и 1948. године, затим центри Piz Corvatsch и Piz Nair.

Слика 7: Национални парк Енгадин, Швајцарска[19]

Парк обилује биљним и животињским светом, а један је од највећих станишта црвених јелена, козорога, мрмота и златних орлова који су били истребљени у раном XX веку, али су спровођењем строгих мера заштите је помогло у опстанку ове врсте. Планинарење је примарна активност у понуди Националног парка. Стручни водичи и тренери су доступни како за одрасле, тако и за децу. Људи се опуштају уз релаксирајуће шетње у природи по свежем ваздуху уз интерактивне едукативне часове о самом парку, очувању животне средине и рационалном коришћењу ресурса. Јун је идеалан за разгледање птица, а јул за разнобојно цвеће и лептире. Кампинг и паљење ватре су строго забрањени, као и скијање. Примарна улога националног парка је да омогући очување природе без штетног деловања људске руке. Овај парк је означен као резерват природе Прве категорије од стране Међународне уније за заштиту природе, што значи да је под најстрожијом могућом заштитом. Поред строге заштите животне средине, још једна од основних улога Енгадина су истраживања. Сваке године око 60 истраживача из Швајцарске и околних земаља обавља научна истраживања из области ботанике, хидрологије, геологије, шумарства, географије и зоологије. Истраживачки комитет је формиран 1916. године и део је Швајцарске академије наука. Ова академија,

[19] Извор:
http://www.graubuenden.ch/fileadmin/user_upload/sommer/bergbahnen/bergbahnen_celerina_luftseilbahn.jpg

раније позната као Швајцарска лига за заштиту природе је и иницирала развој и очување НП Енгадина.

4.2. Руралне области

Руралне зоне су популарне туристичке дестинације широм Европе. Рурални турузам је најразвијенији у Француској, Италији и Аустрији. Представља обично други или трећи одмор и траје до 10 дана.[20] Негативни утицаји туризма у руралним подручјима су слични онима у заштићеним подручјима. Овај вид туризма је такође популаран у Средњој и Источној Европи. Истовремено, дошло је до неконтролисане изградње викендица, тзв. „дргих кућа“ (*engl. second home*) у заштићеним подручјима. Викендице или друге куће су један од најраширенијих облика трошења слободног времена у свету. Њихова изградња у руралним подручијима и све вишим деловима планина, загађивање ваздуха као ефекат загревања и доласка аутомобилом, хемијско и органско загађивање вода, деградација земљишта, изградња прилазних путева – све то има негативне консеквенце на животну средини многих сеоских подручја и планинских региона света. Такође треба нагласити да се тај тип објеката на теренима шума и пашњака најчешће гради без грађевинских дозвола. На пример, у бившој Чехословачкој, градња викенд кућице довела је до преоптерећења природних станишта (нпр. Планина Јизера и Крконоше). Западноевропске земље су сведоци брзог развоја сеоског туризма. То је узроковано потребом да се смањење пољопривреде замени сеоским туризмом.

Такође у циљу привлачења туриста у села, изградња различитих атракција у ту сврху доводи до поремећаја екосистема и угрожавања биодиверзитета. Рецимо изградња голф терена и прављење вештачких језера могу изазвати еколошке штете када се захтева уклањање земље, фарми и шумског земљишта, затим до уништавања природног пејзажа, поремећаја постојећих водених екосистема и губитка биодиверзитета. Стога је јако важно да се избегну изворишта воде, пешчана подручјиа, или плодно земљиште када се планира изградња терена за голф. Осим тога, потреба за водом за наводњавање може имати значајан притисак на расположиве резерве воде за пиће.Такође ноћно осветљење за голф терене доводи до повећања енергије за расвету, могу изазвати нелагодност међу локалним становништвом и уземирити дивљач. Због тога се све више примењују смернице за одрживу градњу, а нека насеља сада инсистирају на коришћењу рециклираних вода за наводњавање. Остале рекреативне активности у руралним подручјима укључују и лов и риболов.

У неким деловима Европе, природа је још увек релативно нетакнута. На пример, постоји најмање 25 подручја од 1.000 км^2, или више, без путева, рецимо у скандинавским планинским ланцима. Међутим, туристичке активности се нагло повећавају као и жеља туриста да обиђу управо ту "нетакнуту" природу. Управо због тога туризам који укључује транспорт, отпад, буку и раст популације, могао би бити опасан у овим областима, посебно због различитих врста животиња које нису навикле на велики број људи у својој оклини.

У Швајцарској и Аустрији, власти су развиле својеврстан начин за субвенције локалног становништва које угошћава туристе у своје домове, а оне их финансијски подржавају плаћајући одговарајућу накнаду за боравак. На тај начин се стварају локални приходи од туристичке потрошње. Неке врсте сеоског туризма као што је еко-туризам, који мање штете животној средини, све више постају популарни. Међутим, остале рекреативне активности, као што су лов и риболов доводе до одређених еколошких проблема, што захтева пажљиво планирање.

[20] Максин-Мићић М., Туризам и простор, Факулте за туристички и хотелијерски менаsмент, Београд 2007. стр. 176.

Рурални туризам се претежно развијао у севрним деловима Европе, њавише за потребе урбаног становништва за рекреацијом у природи. Владе многих земаља су у развоју туризму пронашле потенцијалан начин за рурални развој у многим Европским државама. У зависности од ситуације у конкретној руралној области туристичка политика се усмерава на:

1. Управљање посетиоцима, нарочито у местима где је њихова концентрација велика са циљем да се заштити физичко окружење од негативних утицаја прекомерне експлоатације у туристичке сврхе и
2. Подршку руралном развоју туризма и привлачењу туриста како би се повећала економска добит од туризма којој доприноси рурални туризам.

Рурални туризам је највише развијен у Француској. Посетиоци у руралним подручјима Француске нису равномерно распоређени, већ су концентрисани у малим географским подручјима као што су нпр. Дордоња (франц. Dordogna) и Прованса (франц. Provence) које су уједно и најпосећеније, док околне области посећује далеко мањи број туриста. Ове концентрације проузрокују загушења, чиме се нарушава свакодневница домаћег становништва и излажу великом притиску инфраструктуру и драгоцене ресурсе, као што је нпр. вода. Њавећи број туриста посећује ове области током лета, а нарочито сами Французи. Дакле, у току кратког периода раралне области су преплављене туристима, а потом их наредних 10 месеци готово и нема. То значи да је инфраструктура, која мора да се изгради да би их прихватила, практично неискоришћена велики део године. Ова сезоналност ограничава добијање сталног запослења туристичких радника што ограничава социјалну и економску добит коју туризам доноси руралним заједницама. Многи посетиоци желе да виде руралну Француску и да уживају у слободном времену и природи, али и да успоставе интеракцију са локалним становништвом. Остатак жели да користи тај простор за своја задовољства, радије него да размишљају о начинаима како да допринесу локалној заједници. Нередак је случај да граде викендице које нису складу са домаћим традиционални стилом грдање. Домаће становништво се у неким крајевима осећа потиснуто из сопствене заједнице доласком нових придошлица. На пример око 5000 Британаца живи у Дордоњи, док у области Лот (франц. Lot) већ има довољно страних резидента-Британаца и Немаца, да би могли да изаберу и свог градоначелника.

Слика 8: Француске „гите“, Дордоња[21]

[21] Извор: http://www.gites-dordogne-vacances.fr/gites%20dordogne,%20hautefort-logo/gites-dordogne-wada0.jpg

Међутим, туризам може имати и позитивну улогу у економском развоју руралних подручја где су традиционалне активности као што је пољопривреда у паду, плате ниске и где је депопулација врло честа појава. Влада Француске је препознала вредност туризма за развој р и обнављање руралних области. Један од примера су „гите“ (франц. Gites), фармерске грађевине које су биле врло скромно искоришћене па су делом претворене у смештајне капацитете за прихват туриста и постале су додатни извор прихода за фармере и друго домаће становништво. Влада Француске је помагала фармерима давањем помоћи кроз субвенције да уреде гите али на начин који поштује архотектонску традицију локалне заједнице. Оне најчешће имају аниматоре и тренере који уче туристе да јашу коње, да иду с њима у пешачке туре, да скијају и да забављају децу која проводе време на екскурзијама одвојени од својух родитеља. Данас има око 40.000 „гита“ у Француској, потражња премашује понуду тако да су оне букиране и по годину дана унапред. Такође, многи рзиденти-фармери су, подстакнути економском добити, отворили своје домове за прихват туриста, нудећи им смештај на принципу “bed and breakfast“, што им доноси додатне приходе јер сами производе храну коју туристи користе, нудећи им локалне специјалитете који су својеврсна атракција за туристе. У многим областима се праве екомузеји где је нагласак на интерпретацији домаћег природног и културног наслеђа на аутентичан начин.

4.3. Планине

Ера масовног туризма на планинама је почела индустријализацијом градова после Другог светског рата као резултат деловања многобројних фактора: раст урбане популације, личног дохотка, слободног времена и мобилности становништва. Настала је нова перцепција планина као места за уживање.

Планински туризам данас обухвата између 15% и 20% светске туристичке индустрије. Прошлогодишњи приход овог вида туризма износио је између 70 и 90 билиона америчких долара и повећава се у просеку за око 4% сваке године. Није редак случај да чини главну економску базу многих планинских регија. Данас у ери јефтиних и глобалних путовања „кроз ваздух“, скоро свака планина је постала приступачна. Авантуристи и екотуристи су спремни да плате већу суму новца да би посетили неку нову дестинацију, а њихов новац је добродошао за све, а нарочито мање развијене заједнице.

Слика 9: Швајцарски Алпи[22]

[22] Извор: http://www.wayfaring.info/images/guide_alps_wanderer_3.jpg

Планинска подручја су популарне дестинације за туризам у свету. Експанзија масовног туризма повлачи за собом углавном негативне последице у многим планинским регионима. Посебно те промене дотичу масиве Алпа, Хималаја, Стеновитих Планина и планина северне Шкотске.

Међутим, планинска средина с обзиром на своје специфичности и особености је посебно осетљива на штетне облике људског деловања. Негативне последице туристичке делатности доводе до поремећаја крхке равнотеже екосистема, која се тешко може обновити, а некад је и неповратна. Као главни узрок те врсте промена је доступност планинских подручја за туризам. Боља доступност планина утиче на развој локалне привреде. Та чињеница повлачи за собом развој саобраћајне инфраструктуре, туристичких путева, базе за смештај и услуге туриста, викенд кућа, скијашке инфраструктуре и широке базе која прати туристе.

Постоји и проблем преображаја многих планинских региона кроз промене у системима насеља и традиционалној архитектури, у следу процеса туристичке урбанизације. Као пример може послужити изградња типично градске инфраструктуре на летњим пашњацима у Француским и швајцарским Алпима. Локација и архитектонски стил тих објеката доводи до нарушавања природног високопланинског пејзажа, који можемо назвати ***"архитектонско загађење".*** [23] Често су посећене и долине алпских река где се велики број туриста креће из кампа у камп, а није редак случај и појава разних инфективних обољења услед неадекватних санитарних услова. „Вруће купке" које се промовишу као атракција за туристе, користе пуно воде и горива- то је обично дрво, које је главно и у спремању хране. Тиме се ствара велики притисак на спорорастуће дрвеће и убрзава процес дефорестизације.

У европским земљама тежи се активирању свих расположивих потенцијала и усмеравању развоја планинских подручја и њиховог регионалног окружења. Интегрални развој планинских подручја остварује се усмеравањем средстава структурних фондова ЕУ на основу степена развијености и интегрисаности планинских подручја.

Сматра се да су главни стратешки циљеви интегралног развоја, заштите, организације и уређења планинских туристичких регија:

- заустављање процеса депопулације и одсељавања становништва;
- развој дисперзно-концентрисане мреже насеља;
- реструктурисање и диверзификација економских активности, у првом реду туризма и комплементарних активности ради повећања запослености и обезбеђења допунских прихода становништва;
- повећање конкурентности планинског туризма развојем целогодишње понуде;
- унапређење и специјализација пољопривреде, прилагођени захтевима развоја туризма;
- заштита природе и санација деградираних простора;
- коришћење обновљивих извора енергије и др.[24]

Савремени приступ одрживом развоју планинских подручја заснива се на омогућавању квалитетног живота и привређивања локалног становништва, стварању услова за одмор и рекреацију урбаног становништва и обезбеђењу заштите и презентације природних и културних предела и наслеђа.

[23] Mc Cool, Stephen F., Moiisey R. Neil, Tourism, recreation and sustainability, liking culture and the environment, Oxfordshire, UK, CABI, 2008, str. 166.
[24] Максин-Мићић М., Туризам и простор, Факултет за туристички и хотелијерски менаџмент, Београд, 2007., стр205.

Позитивне ефекте оваквог приступа потврђују искуства земаља са вишим степеном развијености планинских подручја-у развоју туризма, традиционалне пољопривреде и комлементарних активности, уређењу традиционалних планинских насеља, изградњи планинских центара и заштити природних вредности и ресурса.

За одрживи развој планинских подручја, од суштинског значаја су институционални аранжмани на свим нивоима управљања. На нивоу међународних организација (UNEP, UN WTO, UNESCO и др.) дефинисани су програми у виду препорука и кључних активности за промоцију туризма, нарочито туристичких простора са целогодишњом понудом на планинским подручјима, који би требало да се примењују преко структурних фондова ЕУ и на националном нивоу управљања.

4.3.1. Подручје Алпа

Велики део туристичког промета у планинским областима Европе је сконцентрисан углавном на подручје Алпа, на око 190.000 км^2. Ову област посети око 100 милиона туриста сваке године, од чега око 40% током празника, а преосталих 60% викендом. Четири главне дестинације (Француска, Швајцарска, Аустрија и Италија) заузимају 92,5% укупне површине Алпа. У њима се реализује око 90% од укупног броја ноћења заједно са Словенијом, Немачком и Лихтенштајном. Број посетилаца у Алпима у летњем периоду је остао приближно константан током последњих 20 година. Међутим, број зимских посетилаца бележи знатна повећања током истог периода. 70% од 12 милиона људи у Алпима директно или индиректно живи од прихода од туристичке индустрије.

Туризам представља основни развојни потенцијал у већем делу Алпа, али се сматра да он не може да буде једини носилац развоја. Услед тога се велика пажња посвећује усклађеном развоју и ревитализацији конфликтних интереса туризма, пољопривреде и очувања природе и животне средине. Развој Алпске туристичке регије, која обухвата делове територије осам земаља, иницира је изградњом комплексних и атрактивних туристичких центара у Аустрији (78), Француској (448), Италији (66), Швајцарској (178) и др. у складу са строгим еколошким захтевима и највишим стандардом инфраструктурне опремљености. Развој туризма, инфраструктурно опремање и повезивање планинских насеља и туристичких центара условили су промену структуре економских активности, задражавање и пораст становништва и приближавање планинских локалних заједница урбаном квалитету живљења. У појединим планинским регијама пораст становништва већи је од државног просека. Свега 35% домаћинстава се и даље бави пољопривредом као основном делатношћу, док је у већини домаћинстава пољопривреда постала допунска делатност.[25]

[25] Исто, стр.206.

Слика 10: Алпи[26]

Скијање: зимски туризам чини важну базу алпске економије. Многи аналитичари сматрају да је скијање највећа претња за окружење планинских подручја. Према званичним проценама, око 10.000 жичара опслужује око 3.400 км^2 стаза. Развој планинског туризма, а пре свега скијање, врши страховит притисак на алпске ресурсе. Кумулативни утицаји скијања на околину су знатни. За изградњу скијашких стаза, ски-лифтова, жичара и пратеће инфраструктуре, укључујући приступне путеве и паркинг, потребно је крчење шума (*дефорестација*) чиме се уништавају станишта, природна заштита од лавина, а деградирају се и пејзажи и повећава могућност од ерозије тла. Постојећи „ожиљци“ на шумском организму најбоље су видљиви у летњем периоду.

Слика 11: Алпско скијање[27]

Тако на пример, у Француској после Зимских Олимпијских игара у Албертвилу (франц. Albertville) одржаних 1992. године, оштећене су планинске мочваре због крос кантри скијања

[26] Извор: http://www.trentobike.org/Countries/Europe/Tour_Reports/Tour_of_the_Alps/Gallery/103-0342_IMG.JPG
[27] Извор: http://www.francealacarte.com/images/ski_NENDAZ_FREERIDE.jpg

и биатлона, поједине падине на планинама су исечене за прављење скакаоница за ски-скокове због потребе за одређеном висинском разликом.

Један од добрих примера ка самњењу негативних утицаја скијања је Швајцарски ски центар Граубунден (нем. Graubunden) где се туристи подстичу да користе јавни транспорт који се сатоји од система воза-аутобуса-ски лифтова . Такође осмислили су системе за штедњу енергије коришћењем соларне енргије, а улажу и огромна средства у рециклажу чврстог отпада-почев од ски ципела, ski-pass-ева па до старих зарђалих ски жичара и лифтова. Такође, како би повећали туристичко искуство око 35 хотела нуди тзв. „Breakfast in Davos“, јединствени доручак где се користе једино домаћи прозводи.[28]

У многим крајевима туризам је потпомогао развој локалних заједница, њиховом запошљавању и остваривању социјалних контаката са туристима, јер многи од њих живи изоловано ван великих урбаних средина. Тако је данас познати туристички центар у Француским Алпима- Argentiere La Bessee од пропалог индустријског места преображен у велелепни зимски центар за одмор и рекреацију. Велики индустријски погони су претворени у спортске хале, направљени су спортски терени, почев од фудбалских и тениских па до обележених стаза за планинарење и пењање по стенама, пикник простор, простор за кампинг, бициклистичке стазе, затим стазе за крос-кантри скијање, разни забавни садржаји за децу. идр.

Крчење шума и повећана опасност од лавина: око 100 км^2 шума је уништено са Алпа, што је довело до чешће појаве лавина . У Аустрији је прављење 0,7 км^2 скијашких стаза 1980. године за Зимске олимпијске игре допринело стварању великих клизишта. Изградња хотела (коришћење булдожера, минирање..) узрокује подрхтавања тла, што доводи до веће шансе за стварање лавина.

Слика 12: Дефорестација[29]

Визуелна деградација пејзажа: природни изглед пејзажа може бити нарушен бетоном, пластиком и дрветом који се користе у изградњи хотела и туристичких насеља.

Губитак и поремећај биодиверзитета : рад жичара, туристи који практикују off-pist скијање, коришћење теренских возила и "пеглање" стаза ратрацима може ометати ретке врсте као што је Црни тетреб у француским алпима који често налећу на конструкције ски лифтова .

[28] Преузето из: Swarbrook J., Sustainable Tourism Management, Sheffield University, UK.
[29] Иззор: http://thaiads.files.wordpress.com/2008/07/wwf_tree.jpg

Одводи канализације и загађење вода: у француским Алпима канализација из туристичких објеката се празни директно у потоке што доводи до загађења воде.

Хемикалије које су коришћење у припремама 36 глечера за скијање су довели до повећања нивоа азота и фосфора у пијаћој води.

Издувни гасови из приватних аутомобила и аутобуса довели су до изумирања појединих врста биљака и животиња. Буке и загађења ваздуха су узроковане све гушћом мрежом саобраћајница. Паркиралишта и бензинске станице додатно утичу на изглед пејзажа. Неки швајцарски и аустријски ски-центри (Zermatt, Saas Fee, Riederalp и Kuhboden) постали су тзв. car-fee зоне или је на њима предвиђен ограничен број капацитета, како паркиралишта, тако и ски лифтова (нпр. Grindelwald) и хотела (npr. Krippemdorf).

Неодржива употреба воде: 4.000 снежних топова који се користе у производњи вештачког снега да би се продужила скијашка сезона у Алпима, троше 200 хиљада литара воде по хектару стазе. Споро отопљавање вештачког снега смањује време за опоравак кратке алпске траве и цвећа. Надаље, скијање на полуотопљеним стазама доприноси ерозији и оштећењу осетљиве вегетације. Резултат је смањење апсорпције воде у земљишту и повећана опасност од лавина и отицања.

Екстремна осетљивости окружења на Алпима наглашена је у оквиру IUCN посебних смерница за управљање заштићеним планинским подручјима и Конвенцијом о заштити подручја Алпа, а коју је донела 1991. године Међународна комисија за заштиту Алпа, која обухвата протокол за туризам и околину. [30]

Летње туристичке активности

Туризам и рекреација у планинским подручјима лети су мање заступљени него у зимском периоду, када је углавном актуелно скијање. Лети посетиоци имају жељу да се упусте у шетњу и да се баве спортским активностима. Највише се упражњава целодневно пешачење „на дуге стазе“ , што у летњим месецима може уништити вегетацију и довести до опасности повећања ерозије тла. Последњих година актуелне су велике планинарске туре и освајање великих планинских врхова. Поједина опрема као и чврст отпад који туристи-егзибиционисти остављају за собом могу нарушити природну равнотежу појединих области. Најконтроверзнији аспекат активности у природи је тај да туристи постају све више моторизовани, што доводи до повећане буке, загушења и ерозије тла због моторних санки зими, а бицикла и мотоцикла у лето.

Међутим, уз адекватну контролу и системе заштите може се обезбедити одрживо коришћење природне средине, и то све уз задовољство туриста али и бенефит за локалне заједнице. Један од таквих примера је Сас долина (енгл. **Saas Valley**) која је у лето 2005. добила награду за набољу дестинацију за породични одмор, јер управо нуди велики број активности за децу и одрасле и то у зимском, али и летњем периоду. Састоји се од 4 долине: Saas Fee, Saas-Grund, Saas Almagell и Saas Balen.

Saas Fee је познат као глацијално село смештено на надморску висину од 1.800 метара. Нуди веома одбру рекреативну инфраструктуру и смештај за око 7.700 посетилаца, углавном спортских ентузијаста. На врху познатом под називом „Allalin peak“ се налази ресторан који се врти у круг и један је од оних на највећој надморској висини. На целој територији нема путничких аутомобила, тако да гости могу уживати у максимално опуштајућој мирној атмосфери, без буке и издувних гасова аутомобила. Избор летњих активности је заиста

[30] Извор: WWF, The impacts of tourism in Europian Alps

велики. У оквиру хотела и апартмана на располагању је велики број базена са топлом водом, сауна, турских купатила, прсторије за медитацију и релаксацију, тениски терени, бадминтон, билијар, ставорени и отворени тобогани, итд. Од активности у природи, ту су за децу нарочито занимљиве акробације по дрвећу (скакање и пењање с' једног на друго), затим вожња маунтин бајкова по 70 километара дугачким лакшим или захтевнијим стазама, вожња скутером или скејтом, играње и учење голфа, затим су туристима на располагању и фудбалски, одбојкашки, кошаркашки и тениски терени, трени за одбојку на песку, пењање по стенама, организоване нордијске пешачке туре, затим туре за децу под називом „Путевим мрмота“... Једном месечно се одржава „Corpus Christi“ парада, где локално становништво шета улицама града представљајући се туристима у својој националној ношњи. Такође, у преко 60 ресторана у овој области туристи омогу дегустирати специјалитете домаће кухиње, а и за љубитеље ноћног провода у понуди се налази и већи број пабова отворених до јутарњих сати. [31]

Слика 13: Saas-Fee, Швајцарска[32]

[31] Извор: www.saas-fee.ch
[32] Извор: http://www.switzerland-trips.com/Saas-Fee/Saas-Fee-summer.jpg

4.3.2. Предлози за смањење негативног утицаја туризма на Алпско подручје

„Holiday from the car''

Овај пројекат је осмишљен како би се редефинисао начин транспорта у Алпима. „Стара" аутомобилска технологија замењена је разним иновативним облицима транспорта као што је нпр. SAMO аутомобил. Када стигну на дестинацију посетиоци мењају кључ свог за кључ SAMO аутомобила који се креће на електрични погон. Такси служба бесплатно превози туристе SAMO аутомобилима. Локално становништво ће убудуће имати одређене бенефиције за куповину ових аутомобила. Ове активности такође укључују долазак на дестинацију возом. Резулати коришћења овог начина транспорта су:

1. У еколошком погледу: смањење емисије штетних честица и CO_2, побољшање квалитета ваздуха и смањење буке;
2. У економском погледу: повећање прихода у туризму;
3. У социјалном погледу: смањење темпа живота, повећање свести за одрживо коришћење ресурса, солидарност локалног становништва, нови начин транспорта итд...[33]

Слика 14: SAMO аутомобил[34]

„Sustainable resorts''- Одржива туристичка насеља

„Sustainable resorts'' су један од начина превенције негативних утицаја туризма на природу. Један од репрезентативних примера јесте насеље **Saas Fee (Pearl of Alps)** у Швајцарским Алпима. Saas Fee има јако рестриктивне законе везане за изградњу и зонирање. Свака зграда мора имати кров на калкан и најмање једна трећина фасаде мора бити сачињена од дрвета. На овај начин, место је успело да сачува свој аутентични изглед. Темељ за стварање еколошке дестинације је постављен 1951. године, када је ова дестинација означена као car-free зона. Одсуство аутомобила доприноси опуштенијој атмосфери и мирнијем одмору. Гости користе благодети чистог ваздуха и слободног кретања улицама. Њихов мотив за одрживи тј. благи туризам је принцип „одрживог развоја". Saas Fee је пилот пројекат креиран 1996. године, у ком ће Алпска Алијанса у сарадњи са CIPROM повезати 200 локалних заједница широм Алпа (од Словеније до Француске) у подршци циљевима за одрживи развој туризма у Алпима. У ту сврху ће блиско сарађивати са домаћим становништвом да би се побољшала економска, еколошка и социјална ситуација у локалној заједници.

[33] Извор: CIPRA, Future in the Alps: Sustainable mobility strategies
[34] Извор: http://www.cipra.org/de/zukunft-in-den-alpen/wettbewerb/mobilitaet.jpg

Сваке године се додељују награде Q-Club-a (Quality club) и то предузећима из области туризма-хотелима, апартманским насељима, ресторанима и многим другим предузећима која долазе у контакт са гостима, као гаранција доброг квалитета услуге.

Такође, становништво је обавезно да сортира чврст отпад по врстама у посебне врсте кеса за које се плаћа одређена надокнада у виду таксе, како бисе он отпремао у рециклажне центре.

Saas Fee је добио статус Енергетског града у јуну 2002. године. Ова ознака представља увођење стварне контроле квалитета у коришћењу енергије.[35]

Пројекат „ Успорити туризам"

Пројекат се реализује у Швајцарском, Француском и Италијанском делу Алпа. Базиран је на концепту успоравања туризма и његовог притиска на околину, тј стварање целогодишње туристичке понуде у Алпима. Пројекат доприноси делотворној заштити Алпске регије, стварању мреже локалних и регионалних актера из различитих сектора (пољопривреда, туризам, трговима, занатство, културне услуге). Циљ је да се туристи усмере ка неким другим активностима нпр. учењу локалних заната и дегустирању локалних производа.[36]

Еколоџ

Њабољи еколоџ u Европи налази се недалеко од познатог туристичког места Zelden у Аустрији. Упркос веома високим ценама, слободно место готово је немогуће наћи. Окружена врховима од 3.000 метара, у шуми, поред потока, је модерна зграда и- у складу са околином-сва је од дрвета. То је **Valdklauce,** најбољи европски еколоџ и то другу годину за редом. Капацитет је 50 соба са рестораном, баром, велнес центром, лобијем и свим оним што нуди један луксузан хотел-и то све од дрвета! По речима власнице, имали су пуно проблема јер као прво све што се израђује од дрвета је скупље. Велика пажња се мора посветити звучној и топлотној изолацији. Овакав вид смештаја кошта од 30% до 40% скупљи него да је грађен од уобичајених материјала. Дрво од кога је грађен није обично, већ тзв. *месечево дрво*. То значи да су стабла сечена кад је месец био у одређеној фази када иде од пуног ка младом, јер тада у дрвету нема много влаге и оно се више не скупља.

Слика 15: Valdklauce[37]

[35] Извор: Saas-Fee, The pearl of the Alpes, a sustainable resort.
[36] Извор: CIPRA, To collect honey like bees
[37] Извор: http://www.mtsmondo.com/lifestyle/vesti/text.php?vest=143768

Међутим, само дрво није довољно за освајање титуле најбољег еколоџа у Европи. Овде се користе само еколошка средства за чишћење,нпр. две врста сапуна и сирће. Греје се само пиљевином и дрвеним брикетима који се купују од локалне пилане, тако да и они имају користи. Исхрана је такође еколошка. Сво млеко, јогурт, мед, месо су из непосредне околине, купују се од локалног сеоског становништва. Ако би се гост запитао одакле је храна, може добити тачну адресу да сам оде и види, али и купи неки од локалних производа.

Наравно, све то има своју цену-собе су у хотелу двоструко скупље него у околним хотелима исте категорије. Упркос томе, распродат је целе године.[38]

4.4. Приобална подручја

Највећи покретач развоја у Европској обалној зони у последњих неколико година је туризам. Највећи удео у туристичим активностима имају свакако Француска, Шпанија и Италија са око 75 милиона евра прихода и 40 милиона посетилаца годишње. Ово представља пораст између 40% и 60% од 1990. године. Француска и Шпанија су две светске топ дестинације. С обзиром да су места на западном Медитерану углавном попуњена, долази до одлива дела туриста ка источној обали која постаје све популарнија, укључујући грчка острва, Кипар и Малту. Малта прима више од милион туриста годишње, што је три пута више од броја њеног сталног становништва. Ова доминација туризма највише се огледа у сезонским променама густине становништва, због прилива туриста и радника у области туристичке индустрије током лета. Број људи на обалама Средоземља, у Француској и Шпанији досеже до 2300 по квадратном километру, што је више од два пута него у зимском периоду. Даљих 40% повећања броја туриста и запослених се очекује у наредних 20 година. У Северној Европи - делови француских и белгијских приморских насеља као и Холандија, Велика Британија и Балтичко море и даље привлаче велик број туриста, али они не пате од превелике концентрације као што је то случај на Медитерану. У неким земљама као што је Данска, број туриста се знатно повећао у последњих 5 година.

Главне негативне последице туризма у приморским и острвским подручјима су промене пејзажа повезане са изградњом инфраструктуре, бацање чврстог отпада и испуштање отпадних вода у море, нарушавање водене средине у домену купалишта, а такође загађивање и нарушавање обала и плажа, нарушавање коралних гребена, подводних екосистема, птичијих колонија и слично. Низ примера тога типа сусрећемо у региону Средоземног мора, посебно у Италији, Шпанији, Грчкој и Турској. Такође хотели, летовалишта, ресторани и други јавни објекти могу загадити воду и живе организме испуштањем канализације у море. Према Европској агенцији за заштиту животне средине, око 60% урбаног течног отпада који доспева у Средоземно море још увек није решен. Тај отровни отпад не само да загађује воду и оганизме, већ спушта и ниво квалитета воде која би онда у будућности могла бити небезбедна за пливање и сурф.

[38] Извор: www.mtsmondo.com/turizam

4.4.1. Подручје Медитерана

Најбољи пример негативног утицаја туризма на приобална подручја је свакако Медитеран.

Медитеранска регија је водећа туристичка дестинација у Европи са највећом концентрацијом туриста у обалном подручју (око 30 % међународних долазака). Од 46.000 км обале, 25.000 је већ урбанизовано и премашује критичну границу пренасељености. Све пројекције показују да ће број међународних туристичких долазака до 2020. године достићи невероватну цифру од 350 милиона. Француска има највећи број долазака са 77 милиона годишње, а прати је Шпанија са 52 милиона, а потом Италија са 32 милиона (WTO, 2002).

Слика 16: Ница, Француска[39]

Управо због оволиког броја туриста Медитеран је у великој опасности. Са овкавим трендом раста, туризам ће наставити да уништава пејзаже, узроковаће ерозије земљишта, угрожавати биодоверзитет, утицати на недостатак пијаће воде, повећавати отпад и загађење и довести до културолошких поремећаја.

Туристима данас није довољно да време проводе само на плажи. Они желе да одлазе на краће или дуже крузинг туре, да плове својим једрилицама и јахтама, да роне, пецају, скијају на води, да гледају делфине и др. Прекомерно коришћење морске воде за различите туристичке активности може изазвати загађење течним горивом, поремећај морског живог света, деструкцију коралних гребена, итд.

Земљиште – Развој туризма довео је до гардње неопходних капацитета за пријем туриста (хотели, аеродроми, путеви, апартмани) који имају највећи негативни утицај на осетљиве морске екосистеме на Медитерану, нарочито ако су лоцирани веома близу обале. Они окупирају приобална подручја, убрзавају процес ерозије и изазивају измене у протоку воде што на примеру бујица проузрокује значајне штете.

Пројектовани раст ће и даље деградирати ове просторе и уништавати остатак нетакнутих предела. Све ово је већ довело до великих штета у приобалном екосистему Медитерана - нпр. ¾ пешчаних дина од Сицилије до Шпаније је нестало услед изградње туристичке инфраструктуре. У Италији је урбанизовано преко 43 % обале у сврхе туризма и остало је само око 6 делова од око 20 км и 33 дела од око 10 км који нису изграђени. Мочварни

[39] Извор: http://soultravel-serbia.com/cms/images/stories/mffancyzoom/nica.jpg

предели, нарочито они заштићени су обично туристички изузетно привлачни, и када активности посетилаца нису стриктно регулисане и ограничене, то може произвести негативне ефекте у овим екосистемима. Према аутору Пан Европске студије Џону Хјуџу (Jones Hughes, 1993) и на основу извештаја Европске комисије (1995), мочварне области су изгубиле преко 50% свог оригиналног подручја у земљама као што су Грчка, Италија, Француска и Шпанија.[40]

Биодиверзитет – Туризам има директан негативан утицај на ретке и угрожене врсте Медитерана. Преко 500 врста прети да изумре због притиска туристичог развоја и преизграђености. На Закинтосу су уништена сва гнезда ретких врста корњача изградњом хотела и апартмана. Такође је угрожена јако ретка врста фоке- Средоземна медведица због губитка њеног природног станишта – пећина и плажа које су такође нестале због непланске градње. Ако се не предузму драстичне мере ова врста ће врло брзо изумрети.

Пијаћа вода – Залихе пијаће воде на Медитерну су достигле критичну тачку. Током летње сезоне долази до несташица воде услед прекомерног коришћења у хотелима, базенима и голф теренима. Просечан Шпанац дневно користи око 250 литара воде док просечни туриста користи око 440 литара. Овај број расте на 880 литара ако туриста користи и базен и голф терене. Само у Шпанији као најпосећенијој летњој дестинацији туристички сектор је порастао за 50% у токи последњих двадесет година (WWF, 2003) тако да је после агросектора највећи потрошач воде. У Француској, област Азурне обале сваког лета посети 1.7 милиона туриста, што проузрокује пораст популације за око 50%, а цифра се пење и на 2.5 милиона људи у току најтоплијих месеци, што дупло повећава потрошњу воде. Периодичне несташице у многим регионима могу довести до дугорочних проблема.

Што се тиче експлоатације необновљивих извора подземних вода, она достиже критичну тачку у земљама као што су Тунис, Египат, а нарочито Либија. У тој земљи ова врста извора обезбеђује чак 87% укупног снадбевања водом. Ови ресурси, у најбољем случају могу трајати још максимално 50 година. [41]

Загађење и отпад – У Средоземно море се улива 10 милијарди тона индустријског и урбаног отпада годишње, са мало или без икаквог пречишћавања. Загађења такође утичу на квалитет воде на плажама (због чега су многе плаже затворене за туристе) и квалитет пијаће воде. Све то може довести до здравствених проблема код људи. Туризам доприноси свим овим облицима загађења.

[40] Извор: WWF, Tourism threats in the Mediterranean, 2005.

[41] Извор: WWF, Tourism threats in the Mediterranean, 2005.

Слика 17: Загађење обале[42]

У Грчкој, на пример, хотели лоцирани у близини или на самој обали врло често нису повезани на канализациони систем. Из овог разлога, локалне власти захтевају од власника хотела да још у идејном пројекту градње осмисле системе за пречишћавање који ће онемогућити загађење воде, што се нарочито односи на оне туристичке области удаљене, а тиме и неповезане са канализационом мрежом. Према EEA (European Enviromental Agency), туристи троше преко 300 литара воде дневно, од тога производећи у просеку 180 литара отпадне воде. У италијанској области Римини производња отпадних вода лети је три пута већа него зими. Недовољна обука кадрова и изражена сезоналност појачавају ниво отпадних вода што проузрокује многе оперативне проблеме и смањује корективне ефекте.

Други аспект загађења је загађење воде проузроковано чврстим отпадом. У изолованим областима или у оним где је онемогућено благовремено уклањање отпада проузроковано сезонским концентрацијама туриста, може такође доћи до угрожавања квалитета пијаће и морске воде. Загађење река, језера, мочвара и других водених екосистема, проузрокује смањење или потпуни нестанак многих водених простора, а такође спречава локално становништво и туристе да уживају у купању и другим воденим активностима.

Друштвени и културни утицаји - Док туризам пружа одређену економску корист за регион барем у кратком року, она такође узрокује поремећај у локалном начину живота, и социјалној структуруи. Користи од профита у туризму су углавном усмерени ван земље (не реинвестирају се у туризам локаних подручја) што доводи до тога да локално становништво углавном сноси трошкове туризма и нема апсолутно никакав бенефит од истог. Такође долази до конфликата између туристичке индустрије и локалног становништва због недостатка воде, енергије и земљишта.[43]

[42] Извор: http://www.nbii.gov/images/uploaded/153507_1153350433598_l_Baltic_sea_pollution.jpg
[43] Исто

4.4.2. Предлози за смањење негативног утицаја туризма на Медитеранско подручје

У акционом плану УНЕП-а за Медитеран, предложене су следеће активности:

1. Појачати и успоставити законе о планској изградњи и контроли природног и културног наслеђа, посебно у приобалним зонама, избегавати изградњу путева и урбанизацију близу обала да им не би угрожавали квалитет, идентификовати најважнија природна подручја и појачати њихову заштиту, омогућити рехабилитацију подручиима којима је то неопходно, омогућити механизме који ће финансијски допринети заштити природноги културног наслеђа;
2. Направити добар менаџмент тим за заштиту природног и културног наслеђа, подстицати квалитет животне средине уз финасијску подршку, развити нове туристичке производе који ће привлачити туристе целе године, а не само лети, смањити коришћење воде, иницирати уштеду енергије, коришћење соларне енергије, минимизирање отпада и рециклажу и коришћење стандарда ИСО 14000;
3. Да мали излетнички бродови не испуштају свој отпад у море, да луке за велике јахте и бродове буду опремљене одводима за отпад, регулација коришћења јавних плажа.
4. Развијати свест о одрживом туризму, довести до боље сарадње између локалног становништва и туристичке индустрије, развити синергију између приморског и копненог туризма.[44]

Један од позитивних примера тежње за уравнотеженим туристичким развојем је покрајина Калвија у Шпанији.

Слика 18: Једна од плажа Калвије[45]

Калвиа (Calvia) је најважнија туристичка покрајина Балеарских острва и типичан пример бисера Медитерана. Покрива око 60 километара обале. Ту живи око 50.000 домаћег становништва, а преко летње сезоне угошћава око 1.2 милиона туриста сваке године. Развој Калвие као светске дестинације почео је давне 1960. године, и од тада су локалне власти суочене са хаотичном урбанизацијом и неодрживим коришћењем природних ресурса. 1990. године, 30 година после некоординираног развоја, Калвиа се суочила са озбиљним последицама хаотичног раста: деградацијом природне средине и пејзажа, неконтролисаним масовним туризмом, губитком квалитета у пружању туристичких услуга и губитком позитивне слике чисте и пријатне дестинације. 1995. године локалне власти су одлучиле да почну да примењују Агенду 21 како би стопирале погоршање ситуације и дали нову оријентацију туристичком сектору, који представља главну економску активност покрајине. Поред пстизања одрживог развоја, један од главних циљева је био да се 2007. године троши иста количина воде као десет година раније (у периоду од 1995-2007. потрошња је порасла за

[44] *Извор:* UNEP. MAP. Plan Bleu, ‚Mediterranean Action Plan, Tourism and sustainable development.
[45] Извор: http://www.mca-hotels.com/uploads/imgfitxes/calvia_beaches.JPG

70%). Применом мера локалне власти потрошња је смањена за 10%, али још увек није достигла ниво потрошње у односу на 1997. годину.

4.5. Градови и културно-историјско наслеђе

Многе од главних туристичких атракција у Европи су историјски, културни и верски споменици који су често изложени притисцима туризма. Споменици или културно-наслеђе могу бити лоцирани у близини или у урбаним подручјима У Средњој и Источној Европи, градови са културним и историјским знаменитостима, као што су нпр. Праг, Будимпешта и Ст. Петерсбург, све више привлаче туристе из целог света. Туризам може позитивно утицати на развој градова, посебно великих градова који су опремљени адекватном инфраструктуром и без проблема примају велики број туриста. Међутим у мањим градовима као што је рецимо Фиренца у Италији, превелика концентрација туриста доводи до озбиљних проблема у управљању околином, било да се они односе на недостатак инфраструктуре или на загушења саобраћаја и емисија GHG, или оштећења на споменицима културе. Градови могу изгубити своју аутентичност, а многе кутурно-историјске четврти свој мир и историјски дух под навалом туриста. Потенцијално решење би могло бити осмишљавање алтернативних туристичких рута којима би се повезале све градске атракције и туристи усмеравали на њих, а тиме би се равномерно и плански распоредили на више различитих места и тиме смањили загушења. Такође би требало смислити стратегију како би туристи остали што дуже у граду, а тиме и повећали своју потрошњу. То се може чинити проширењем понуде градских атракција, фестивалима и специалним догађајима.

Слика 19: Партенон, Атина, Грчка[46]

Слика 20: Криви торањ у Пизи, Италија[47]

Адаптације туристичких дестинација са природним и културним наслеђем на овакве промене су :

1. диверзификација производа дестинације за смањење притисака на наслеђе (нове микро дестинације и атракције за растерећење најпосећенијих и најугроженијих локалитета),
2. едукација и јачање свести о минимизирању стресова изазваних климатским променама, реконструкција и стабилизација културног наслеђа,
3. редефиниција заштићеног простора,
4. унапређење управљања кретањем туриста и саобраћајним загушењима[48]

[46] Извор: http://farm1.static.flickr.com/47/135115501_dc0e8026fc.jpg
[47] Извор: http://faculty.chicagobooth.edu/francesco.trebbi/images/pisa.jpg

Међутим, у последње две деценије многи градови су се претворили у праве туристичке центре и тиме побољшали своју локалну економију промовишући се као градови богати културно-историјском баштином, затим градови који нуде разне врсте забаве попут великих коцкарница, карневала, фестивала (музичких, филмских, позоришних и из разних сфера уметности), затим као места добре куповине, као центри конгресног и пословног туризма, градови који истичу своје традиционалне вредности кроз богат избор националних специјалитета, домаће музике и фолколора, и др. Управо су градови та места у којима може да се креира целогодишња понуда, а тиме и осигурају стална радна места у туристичком сектору. Такође, изградњом туристичке инфраструктуре се побољшава доступност и атрактивност многих места, а њих користи и домаће становништво. Многе гредске четврти које су биле ругло града се рестаурирају и обнављају. Све то побољшава имиџ одређеног места и користи се у привлачењу нових туриста.

Европска Унија је одиграла главну улогу у настојању да развије и побољша културни туризам у европским градовима кроз програм „Европски град културе“. Сваке године се бира један од европских градова, који ову прилику користе да промовишу своје културно-историјско наслеђе и догађаје како би привукли што већи број туриста из Европе, али и оних ван њених граница. Овим се такође растерећују велике престонице од навале и притиска туриста који се дисперзирају на већи број градова. Уз помоћ фондова ЕУ, влада земаља и предузећа приватног сектора путем спонзорстава креирају се псебни спектакуларни културни програми, почев од концерата до изложби, представа, фестивала, и др. Ипак, ова иницијатива ЕУ је фокусирана највише на културно наслеђе европских градова као и на мање познате градове. Ове године европска престоница културе је град Вилнус у Литванији.

[48] Максин М., Пуцар М., Кораћ М., Милијић С., Менаџмент природних и културних ресурса у туризму, ФТХМ, испитни материјал, Београд, 2005.

4.6. Тематски и забавни паркови

Улагања у тематске паркове широм Европе (нарочито у Холандији, Данској, Великој Британији, Француској, Немачкој и Шпанији) константно расту с' обзиром на то да је интересовање туриста за овакав вид забаве све веће и веће. Од 45 најпосећенијих туристичких дестинација у Западној Европи, 20-ак су били тематски паркови, привлачећи готово 48 милиона посетилаца у 1991. Години. Данас постоји више од 50 великих паркова, који годишње привлаче више од 70 милиона људи и имају приход од 1,5 милијарде $. Такозвана друга генерација паркова пружа и смештај у кругу парка. На пример, Centar Parcs ланац (који је започео у Холандији) темељи се на одмору у апартманима у сеоском окружењу. Они су дизајнирани за ширење туристичке сезоне током целе године, и пораст домаћег туризма. Међутим, неопходни ресурси за покретање и одржавање паркова су забрињавајући. На пример, од 13 паркова који су део centar Parcs из Северне и Западне Европе, просечно обухватају 1,5 km^2, а по особи дневно троше 20 kWh електричне енергије, 6 m^3 гаса и 150 до 180 литара воде (у зависности од тога да ли парк има базен или не). Око Медитерана, водени тематски паркови су развијени како би привукли посетиоце са пребукираног приобалног подручја.

Слика 21: Забавни парк Дизниленд у Паризу[49]

4.7. Изграђене атракције

Једна од изузетно атрактивних елемената туристичке понуде одређене дестинације су голф терени. Укупан број голф терена на свету износи око 30.000, а од овог броја око 1/6 (њих 5.000) се налази у Европи. Најпосећенији су терену у шпанској летовалишној области Costa Del Sol. Поједине области, као што је нпр. St. Andrews у Шкотској, постале су специјализоване само за голф и као такве су стекле позитиван имиџ и постале места окупљања туриста са обично високим платежним могућностима.

Обично се граде на местима где постоје велике зелене површине, очувана природа, Изоловани од буке и урбаних центара, а пожељна је и близина природних језера, а за све ове предуслове потребна су најчешће очувана природна подручја са осетљивим екосистемима, а самим тим и ограниченом употребом природних ресурса.

[49] Извор: http://letstravelphilippines.com/wp-content/uploads/2009/09/Disneyland.jpg

Голф терени заузимају огромне површине земљишта, захтевају крчење шума, а тиме и губитак појединих биљних врста и нарушавање ритма живота животињског света и ометање репродуктивних процеса. За њихово одржавање се користе енормне количине воде (у зависности од величине и географског подручја, дневно може бити потребно и до 6.500 кубних метара воде што је једнако количини воде којом би се могло снадбети око 60.000 становника), а то посебно за време организованих професионалних такмичења. Пестициди и хербициди који се користе за обнову и оплемењивање травних површина, често загађују подземне воде, а један део њих у виду испарења загађује и ваздух, а такође га апсорбује и дрвеће и биљке. Данас су најкритичнија подручја у Јапану и на Тајланду.

Слика 22: Терени за голф[50]

Прве иницијативе покренуле су САД оснивањем **USGA** (United States Golf Association), затим **GCSAA** (Golf Course Superintendents Association of America) и American Society of Golf Course Architect, које су кроз посебан програм Audobon Cooperative Sanctuary Programme покушале да смање негативне утицаје овог спорта по природну средину. Слични покрети основени су и у Европи- **EGA** (European Golf Association) са посебним правилима изградње и коришћења голфинг простора, а све у циљу смањења потрошње воде, дефорестизације, употребе алтернативних ђубрива као и смањењу потрошње енергије.

Као једни од најважнијих активности наводе се:

- развијање енвиронментално одговорних голфинг простора који су у исто време и економски исплативи;
- проналажење решења за заштиту биљног и животињског света;
- јасно дефинисање простора на коме може бити изграђена ова врста атракције;
- схватити да ови терени једино могу да се граде искључиво уз адекватно управљање у складу са условима и могућностима које пружа окружење, укључујући и мониторинг утицаја на екосистеме;
- промовисање развоја „зеленог голфа“;
- едуковати голфере и потенцијалне кориснике, као и инвеститоре о принципима енвиронменталне одговорности.[51]

[50] Извор: http://www.thegreensatredmond.com/Golf-Course-Redmond-OR.jpg
[51] Извор: UNWTO, Indicators of Sustainable Development for Tourism destination, Guidebook, 2004.

5. УПРАВЉАЊЕ УТИЦАЈИМА ТУРИЗМА НА ОКРУЖЕЊЕ

Управљање утицајима туризма на окружење обухвата:

1. Управљање физичким ресурсима - природним и створеним, од којих сам туризам и зависи, и то на различитим нивоима:

- обележавањем/категоризацијом појединих подручја (нпр. национални парк, предео изузетне вредности, природни резервати...) где се потребе за туристичким развојем и заштитом морају међусобно балансирати.

- различитим просторним стратегијама планирања развоја: методама као што су зонирање, усклађивање туристичких активности условима и карактеристикама окружења...

- дестинацијским менаџментом: планирање, управљање и контрола туристичког развоја, избор врста и локација туристичко-рекреативних садржаја...

2. Управљање посетиоцима - туристички утицаји су повезани са активностима и понашањем посетилаца. Разноврсност техника управљања посетиоцима и њихова имплементација треба да допринесе минимизирању негативних утицаја.

Пораст броја посета заштићеним подручјима и јачање еколошког концепта о важности здраве животне средине, стимулисало је надлежне у државама широм света да преузму одговорност о масовној експанзији система заштићених добара. Први и најважнији корак у одрживом управљању посетиоцима јесте одређивање тзв **"носећег капацитета"**. Пошто заштићена подручја имају вишеструку улогу за људско друштво: еколошку, социјалну, економску, културну, концепт носећег капацитета био је ограничен једноставним питањем: **«Колико је исувише**?»

За заштићено подручје важно је да се прецизно зна:

- Коју поруку треба пренети
- Дефинисати циљну групу за комуникацију
- Место где ће се комуникација одвијати («visitor centers» - Информациони центри).

Управљање посетиоцима води ка повећаном учешћу туриста као и подизању њихове свести у вези заштите природних и културних обележја подручја у ком бораве.

Посебна пажња мора се посветити посетиоцима пре него што дођу у заштићено подручје (инфомације о културолошким „дозволама“ и „забранама“ и језику комуникације, начину поздрављања и одевања), затим током њиховог боравка на дестинацији као и по напуштању заштићеног подрчја.

Неопходно је обезбедити:

- обучено особље
- информације о локалним еколошким вредностима и атракцијма,
- информације које се односе на очување важних или угрожених врста и станишта,
- забране фотографисања и снимања,
- информације о подручјима које треба избегавати и
- објекте које не би требало пипати или места на која не би требало седати.

- добро конструисане стазе (обезбедити информаторе за сваког посетиоца о стазама које су предвиђене за шетњу и бициклизам)
- Обезбедити вербалну интерпретацију материјала по могућности на више језика за различите групе туриста (обратити пажњу на децу и особе са посебним потребама).

3. Управљање одрживим развојем туризма

Одрживи туризам, подразумева привредну грану која врши минималан утицај на животну средину и локалну културу, истовремено помажући стицање зараде, нова радна места и заштиту локалних екосистема. Наиме, то је одговоран туризам који се пријатељски односи према природној и културној баштини.

Још увек не постоји јединствено прихваћена дефиниција одрживог туризма, која претпоставља не само поштовање принципа одрживог развоја, већ и етичке промене код свих учесника у туристичком процесу.

Неопходно је побољшати квалитет живота, економски развој, индивидуално осећање благостања и то путем смањеног коришћења необновљивих ресурса и притиска на животну средину и човека.

Мада се постигла одређена сагласност о томе шта је одрживи туризам, постављено је кључно питање: како одрживи развој претворити у праксу у области свих туристичких активности-од масовног, до туризма у природи и специјалних видова туризма. Схватила се неопходност идентификације грешака које су довеле до деградације многих туристичких одредишта широм света услед неконтролисаног развоја туризма и постављања нове основе за развој туризма чији ће утицај на животну средину бити коригован.

Најједноставнија дефиниција јесте да се под одрживим туризмом подразумева "сваки вид туризма који доприноси заштити животне средине, социјалног и економског интегритета и унапређивању природних, створених и културних вредности на трајној основи". Главни циљ оваквог вида туризма је да се омогући људима уживање и стицање знања о природним, историјским и културним карактеристикама јединственог окружења, уз очување интегритета места и подстицање економског развоја и добробити локалне заједнице.

Да би се постигао развој одрживог туризма, неопходан је интегрални приступ његовом планирању и управљању. Приметна је све већа потврда неопходности комбиновања потреба традиционалног урбаног управљања (саобраћај, планирање експлоатације земљишта, маркетинга, економског развоја, заштите од пожара, итд.) са потребом планирања туристичких делатности.

Управљање одрживим развојем туризма заснива се на скупу принципа који морају служити као основа нацрту развоја туризма, а међу којима се издваја:

1. Туризам се мора развијати уз помоћ локалне заједнице која има задатак да спроводи мониторинг (важну улогу при управљању туризмом има јединствени информациони систем на националном и локалном нивоу. Географски информациони системи -ГИС- као технологија која спаја информатичке и географске компоненте, има посебно место у туризму усмереном на заштићена природна добра. Врло је важан у процесу доношења одлука у сфери управљања, што се везује за спровођење акција у простору);
2. Туризам мора обезбедити квалитетна радна места локалном становништву и успоставити везу између локалних послова и туризма.

3. Мора се успоставити кодекс понашања у туризму на свим нивоима-националном, регионалном и локалном – заснован на међународно признатим стандардима.
4. Потребно је дефинисати препоруке за туристичке активности, примењивати процену утицаја на животну средину, мониторинг кумулативног утицаја и границе прихватљивих промена.
5. Осмислити едукативне, стручне програме у циљу унапређења баштине и природних ресурса.

4. Регулације/политике- утицајима туризма на окружење може се управљати локалним, регионалним или националним политикама кроз акционе планове или специфичне програме као што је нпр. Европска шема плавих заставица (European Blue Flag scheme). Туристички развој мора бити једна од главних тема при изради процена утицаја на окружење.

5.1. Кључни актери управљања одрживим развојем туризма

Проблеми управљања одрживим развојем туризма произилазе из комплексног односа између његовог развоја и утицаја на окружење. Проблем негативних утицаја може се решавати кроз ефикасно планирање и координацију активности, спровођењем закона и управљањем. Међу кључним питањима јесте координација и сарадња на свим нивоима управљања и међу многим секторима привреде у циљу побољшања благостања, одрживе употребе ресурса и формирања свести о последицама по животну средину. Може се остварити пре свега спровођењем закона, обуком кадрова и стејкхолдера како би схватили да уз помоћ и у складу са законом обезбеђују дугорочну корист за одрживи туризам.

Владине организације требале би више пажње да усмере на планирање, координацију и перманентни мониторинг у циљу постизања одрживог развоја. Посебна одговорност влада и осталих нивоа управљања је проналажење начина да се управљање животном средином интегрише у развој туризма и балансирање туристичког развоја са очувањем животне средине, културног наслеђа и особености локалног становништва.

Владе земаља би требало да предузму:

- Уређење приступа дестинацији, нарочито еколошки осетљивим подручјима;
- Обезбедити одговарајући оквир за примену „еколошких цена“, што укључује еколошке таксе, опорезивање аеро-загађења (авио гасови и уља) и укидање субвенција и других финансијских олакшица штетних по животну средину;
- Побољшати услове за „одрживо“ понашање потрошача, подстицање изградње и промовисање туристичких објеката и садржаја у складу са окружењем;
- промовисање еколошки прихватљивијих модела транспортних средстава; смањити саобраћајна загушења („уска грла“) и преусмерити тражњу на еколошки мање штетне видове превоза;
- Промовисање обновљивих извора енергије (нпр. соларне нергије), смањити коришћење необновљивих извора и ограничених природних ресурса кроз одрживе облике потрошње;
- Развити програме едукације и информисања у сарадњи са локалним стејкхолдерима, пружајући информације туристима о пожељном понашању (информације о осетљивости природних ресурса, поштовања природне и културне баштине и уважавање особености локалног становништва), кроз успостављање инфо центара на дестинацијама, укључујући и промотивне материјале;
- Узимати у обзир специфичне информације за потребе различитих тржишних сегмената, и информисати локалног становништва о могућности ризика изазваних туризмом и како да они сами утичу на понашање туриста;

- Усвојити, придржавати се, примењивати и промовисати кодексе понашања (нпр. WTO-ОМТ програм „Global Code of Ethics for Tourism“- Глобална етика у туризму);
- Интегрисати одрживи развој туризма у образовање кроз различите наставне планове и програме у школама на свим нивоима, на универзитетима и центрима за обуку;
- Креирати и промовисати отворене глобалне мреже за истраживање, прикупљање и размену информација о одрживом развоју туризма као и ширење и примена резултата истраживања.

Носиоци туристичке привреде би требали приоритетно да спроводе следеће акције:

- Промовисати одрживије туристичкие производе, користећи тржишне инструменте и иницијативе као што су такмичења, награде, сертификација, израда пројекта и студија, коришћење ознака порекла неких осетљивих производа, обухватајући заштиту животне средине и социјалну одрживост;
- Смањити неодрживу потрошњу, користити локалне ресурсе, а у увозу дати предност одрживим компонентама, смањење и рециклажа отпада, осигурати његово безбедно одлагање; развити и примењивати одрживе облике транспортних система;
- Снадбети туристе аутентичним информацијама омогућавајући им да разумеју све енвиронменталне и културолошке аспекте туризма када бирају дестинацију за одмор; едуковати туристе пре доласка на дестинацију, укључујући давање смерница за туристичке „dos“ и „dont's“ („дозволе“ и „забране“); учинити туристе свесним о могућим последицама које могу проузроковати својим понашањем;
- Пружати информације о поштовању природног и културног наслеђа дестинације. Обезбедити туристичке водиче који ће пренети дух локалне заједнице и разбити слику стереотипа;
- Обезбедити да маркетинг „зеленог“ туризма рефлектује тежње политике подручја; користити неексплоативне маркетинг стратегије, уважавајући људска права, заједницу и окружење дестинације; интегрисати принципе одрживог развоја при креирању нових маркетинг стратегија;
- Обучавати раднике да развију одговорност према дестинацији подстицањем мултикултуралног образовања и размене.
- Активно сузбијати трговину људима, проституцију, сексуалну експлоатацију деце, и уопште туризам који проузрокује социјалне проблеме.

Невладине организације могу да допринесу одрживом развоју туризма предузимањем следећих акција:

- Ширење информација у најширој јавности о комплексности туризма и о циљевима и критеријумима одрживог туризма;
- Промовисање еколошки и социјално прихватљивог понашања на дестинацији;
- Предузимање широких промотивних кампања о негативним утицајима туризма које ће бити финансиране од стране међународних владиних и невладиних организација;
- Промовисање релевантних истраживања о туристичким утицајима, критеријумима одрживог туризма и могућностима њихове примене;

- Перманентни мониторинг туристичког развоја, иницијатива туристичке привреде, као и реакција локалног становништва на развојну политику и спровођење акција стејкхолдера.[52]

Дисперзивна природа туристичке индустрије проузрокује широк спектар утицаја који спадају под одговорност различитих државних, регионалних и локалних организација и установа. Сложеност различитих проблема отежава расподелу одговорности па је из тих разлога значајна и подршка система едукације, како би се минимизирали негативни утицаји и потпомогло развијање свести о енвиронментално одговорном понашању. EPA (Environment Protection Agency) на пример, регулише одређене активности везане са туризмом али она не може контролисати развој туристичке инфраструктуре за који је задужена држава или локална заједница кроз процену утицаја на животну средину, правила зонирања и планова развоја.

Напори да се промовишу вредности окружења путем едукације морају се прерасподелити на тачно циљане групе- туристе али и све чиниоце туристичке привреде. Туристи би морали бити пријемчивији едукативним напорима који се фокусирају на очување и заштиту окружења и у складу с' њима прилагођавати своје понашање. На пример, знак за забрану усидравања у осетљивим приобалним подручјима био би пуно кориснији и потпунији уз конкретно објашњење коју штету може изазвати таква активност.

Међутим, едукативни напори, прилагођени туристичком сектору, били би много ефективнији када би се њиховом применом постигле уштеде, а тиме смањили трошкови, и стекле одређене маркетиншке предности. Студија спроведена међу 13 светских хотелских ланаца открива да два најбитнија фактора, која утичу на њихове лидере да примењују на пример Програм третмана чврстог отпада, јесу узимање одговарајуће надокнаде у виду таксе и побољшање јавног имица, а тиме и пораста профита.

Иако развој политика за заштиту и очување окружења има све већи значај у смислу позитивних ефеката на пословање, а уједно и очувања и заштите окружења, економски мотиви су још увек примарни.

5.2. Алтернативни облици туризма и добровољне активности сектора туризма

Осамдесетих година, насупрот традиционалним облицима организованог туризма развили су се трендови усмерени на ограничавање његових негативних последица на средину. Алтернативни (нови) туризам представља одговор на резултате масовног туризма и квалитативне промене у туристичкој тражњи. Флексибилан је, заснован на концепту одрживости и одговорне размене за све учеснике (обострано користан за туристе и локалне заједнице) и индивидуално оријентисан. Широка је и отворена лепеза туристичких производа који оговарају концепту конвенционалног масовног или ачтернативног туризма. Поједини туристички производи могу да буду креирани у оквиру оба концепта- нпр. религијски, урбани, културолошки и туризам едукације.

[52] Извор: www.unescap.org- ESCAP, Economic and Social Commision for Asia and the Pacific, Draft plan of action for sustainable tourism development in the asian and pacific region, 4 march 1999, Bangkok.

Концепту алтернативног туризма оговарају туристички производи као што су:

- екотуризам;
- фармерски или агротуризам;
- домаћински туризам-смештај у домаћинсвима;
- Туризам волонтерских активности- туристи се на волонтерској основи укључују у организоване акције на унапређењу квалитета живљења, заштити туристичких ресурса или животне средине дестинације;
- „backpacking“ туризам- дужа индивидуална путовања с' мало пртљага, у ранцу или врећи, и др.[53]

У последњој декади проширила се туристичка терминологија појмовима који описују трендове као што су:

- Алтернативни туризам (Alternative tourism)
- Одговорни туризам (Responsible tourism)
- Дискретни туризам (Discreet tourism)
- Зелени туризам (Green tourism)
- Прави туризам (Appropriate tourism)
- Екотуризам (Ecotourism)
- Одрживи туризам (Sustainable tourism)
- Благи или меки туризам (nem. sanfter tourismus).[54]

Као потенцијано решење проблема ови термини разликују се незнатно међу собом са гледишта размера и облика туристичких кретања означених као алтернатива. За разлику од карактеристика масовног туризма, ове врсте туризма промовишу организацију малих група, породични туризам, едукацију и развој свести туриста као и њихову интеграцију са локалном заједницом.

Многи аутори истичу да се развој туризма мора ослањати на критеријуме одрживог развоја. То значи да он мора бити еколошки подношљив у дугим периодима, економски рентабилан, са очувањем природне и културне баштине, у узајамном уважавању локалне заједнице и учесника туристичких кретања. Идеја хармоничног развоја и равнотеже између економског развоја и средине у пракси ће се испољити у изградњи мањих хотела, коришћење домаћег стамбеног простора као базе за смештај, развијање локалне свести, учешће локалне власти и становништва у процесу планирања и развоја туризма, а такође и равој њихове едукације.

Ипак, један од главних чинилаца који су довели до тога да до сада нема глобалног напретка у увођењу уравнотежених облика развоја туризма, била је претпоставка о расту еколошке свести међу туристима. Чини се да је и поред тако широко пропагираног проеколошког туризма, ипак одлучујући елемент за избор конкретних облика туризма нису енвиронментални погледи него типично потрошачка психологија туриста.

Док енвиронментални утицаји туризма постају све очигледнији, паралелно се развија и све већи број мера које ће минимизирати ове утицаје и спречити њихово негативно дејство. Ове мере доносе владе земаља унутар надлежних ресора, разне невладине организације које

[53] Преузето из: Максин М., Пуцар М., Кораћ М., Милијић С.,Менаџмент природних и културних ресурса у туризму, Факултет за туристички и хтелијерски менаџмент, Београд 2009.

[54] Извор: georgije.ekof.bg.ac.rs/Planiranje ekoturizma

промовишу енвиронментално одговорно путовање, као и добровољне самосталне организације у оквиру самог туристичког сектора.

Уврђивање стандарда који су засновани на концепцији одрживог развоја омогућава мерење утицаја производа и услуга и њихове потрошње на животну средину. Примена утврђених стандарда заснива се на принципу добровољности организација и предузећа.

Систем управљања животном средином укључује добровољне инструменте и иницијативе које установљавају:

1. Међународна тела и национални нивои управљања:
    - међународни стандарди (ИСО 14000)
    - смернице и систем менаџмента (ЕВРО-ЕМАС)
2. Приватни, невладин и/или јавни сектор:
    - енвиронментално обележавање и сертификационе шеме;
    - награде и признања за примере најбоље праксе;
    - кодови понашања, упутства и умрежене иницијативе посвећене одрживом туризму.[55]

Светски туристички и путнички савез (WTTC, The World Travel and Tourism Council) развио је тзв. **„Green Globe“ програм као прву глобалну еко-ознаку у Свету,** која обухвата све врсте туристичких производа и дестинација. Green Globe сертификациона шема обезбеђује сертификоване стандарде за 22 субсектора у туризму. Његовом применом туристичке и путничке агенције могу побољшати своју енвиронменталну праксу кроз имплементацију овог програма. WTTC се састоји од 70 представника великих корпорација из свих сектора туристичке индустрије. Чланице настоје да смање своје негативне утицаје користећи WTTC-ове „Environment guidelines“ (упутства, смернице), објављене 1991. од стране одбора „Green Glob-a“.

Према UNEP-у (United Nations Environment programme) данас у свету постоји око **70 еко-ознака** (етикета) и сертификованих програма који имају своје печате и лого-е. Ови програми су фокусирани на одрживи туризам у глобалу и укључују све стејкхолдере- туристичку привреду, потрошаче, невладине организације (NGOs), лидере дестинација и локалну заједницу, а обухватају широка географска подручја. Они полазе од глобалних програма као што су Green Globe, Ecotel и IHEI (International Hotels Environment Initiative)**,** па досежу све до националних, регионалних и локалних иницијатива. Данас је веома распрострањен EMS-ов сертификован програм под ознаком ISO 14000 кога користе Green Globe, IHEI, Green Flag for Green hotels in Europe и велики број индивидуалних хотела и хотелских ланаца широм света.

[55] Исто

Чини се да је у том смислу највише учињено у субсектору смештаја. Не само да је укључен у највећи број екоознака, већ је покренута иницијатива „Green hotels“- “Зелени хотели“.

То су хотели који у свом пословању примењују и поштују принципе одрживог развоја уз преузимање одговорности за очување животне средине. Они раде на принципу:

1. **уштеде енергије** – користећи системе за управљање енергијом, флуоресцентне сијалице које користе мање струје, lights out картице, сензоре покрета у заједничким просторијама у хотелу као што су ходници, теретане, сале за састанке... У тропским пределима се пуно користи и соларна енергија за загревање воде.
2. **уштеде воде** – користећи тушеве и тоалете конторлисаног протока, машине за судове и остале уређаје који штеде воду, резервоаре за воду, поновно коришћењењ воде (у уређајима за хлађење и за заливање зеленила и голф терена) и служећи воду у време оброка само на захтев госта итд.
3. **минимизирња отпада** – рециклажом, избегавајући производе са превеликом амбалажом (обично се договарају са добављачима да им достављају производе у што мањој амбалажи и да сутрадан одмах дођу по исту), запошљавајући особље које ће бринути о раздвајању материјала (органског и неорганског) и повећању материјала који се може рециклирати (нпр. ланене салвете).

ЗАКЉУЧАК

Развој туризма и квалитет животне средине међусобно су повезани. Због тога је важно планирање одрживог развоја туризма. Основа за планирање и реализацију нових пројеката мора бити потпуно познавање и опсервација друштвених и еколошких последица туризма. У циљу одржавања нивоа квалитета животне средине потребан је перманентни мониторинг (систем осматрања и мерења) утицаја туризма, чиме се спречавају евентуални конфликти и могућности појаве ризика по квалитет животне средине и природе изазвани начином коришћења простора у туристичке сврхе и природних ресурса, затим стална истраживања, доследна политика развоја у туристичким регионима, шира примена еколошког приступа, интегрисане активности и учешће локалних заједница у планирању.

Обим и природа еколошких штета проузрокованих активностима туриста је повезана са степеном развоја дестинације и бројем посетилаца. Пажљиво планирање и управљање, укључујући и контролу носећег капацитета су кључни да би се избегла експлоатација и потенцијална деструкција физичких и људских ресурса. Циљ је вешто балансирати и успоставити равнотежу између туриста, локалне заједнице и саме дестинације, тако да буду задовољни и туристи и резиденти-туристи у смислу добијања вредности за новац, а резиденти у смислу покривања трошкова и стварања прихода, а све то уз минималне утицаје на окружење и његово очување за наредне генерације.

Највећу пажњу треба обратити на заштићена подручја, као што су национални паркови, која су осетљивија и подложнија оштећењима изазваних туристичким активностима, где је број посета у све већем порасту последњих година са тенденцијама даљег раста. Све чешће се испољава проблем загађења воде и њене неодрживе употребе, визуелне деградације пејзажа, губитка биодиверзитета, загађења ваздуха, земљишта и неодрживе употребе ресурса уопште. Најнапреднија земља у смислу доброг управљања одрживим развојем туризма је Швајцарска где постоји већи број успешних примера уравнотеженог туристичког развоја уз задовољство туриста, добробит локалне заједнице и очување природе.

Сваки туриста трага за искуствима која му пружају осећај блискости са природним вредностима и локалном заједницом. Свака туристичка дестинација која има намеру да привуче овакве посетиоце мора заштитити своје ресурсе уз наглашавање осећаја интеграције са локалном заједницом. Пресудна је улога владиних органа, националних туристичких организација и пословних удружења чији је циљ успостављање процедура за инкорпорирање одрживог развоја туризма у процес доношења одлука и акција које су неопходне за спровођење одрживог развоја туризма. Конкретне области деловања су описане у Агенди 21 за туристичку привреду (Рио самит, 1992. године). Да би се спровеле ове акције неопходна је сарадња између свих актера који су укључени у путовања и туризам широм света.

У погледу спровођења ових акција Србија је стекла политичке, економске и институционалне услове за имплементацију одрживог развоја туризма, али у Србији, која има пуно тога да понуди, је евидентан недостатак одговарајуће инфраструктуре која би подржала одрживи развој туризма. Такпђе недостаје ефикасно и адекватно планирање управљања отпадом у туристичким местима, у функцији што мањег негативног утицаја туристичких активности на животну средину. Посебан акценат потребно је ставити на развој

„еколошки пријатељских“ технологија. Неопходна је едукација и образовање запослених у туризму на свим нивоима, на пример кроз укључивање и сарадњу са Међународном мрежом центара за образовање и обуку Светске туристичке организације која постоји да би унапређивала квалитет у туризму и подстиче стратешко партнерство између јавног и приватног сектора у складу са Агендом 21. Такође је јако битна сарадња са локалним школама и факултетима ради интегрисања питања животне средине у образовне програме почевши од предшколског узраста па надаље.

И на крају, у политици развоја туризма као незаобилазног и значајног сектора, Србија мора направити снажан и квалитетан заокрет према новом приступу усклађивања туристичког развоја који минимално угрожава животну средину и окружење.

Слика 23: Ђавоља варош[56]

Слика 24: Копаоник[57]

[56] Извор: http://www.acrosstheplanet.net/wp-content/uploads/2008/10/djavolja-varos-1004.jpg
[57] Извор: http://www.tomas.co.yu/images/galerije/kopaonik1_mala_velika.jpg

ЛИТЕРАТУРА

1. Група аутора: Максин М., Пуцар М., Кораћ М., Милијић С., Менаџмент природних и културних ресурса у туризму, Факултет за туристички и хотелијерски менаџмент, Београд, 2009.
2. Максин-Мићић М., Туризам и простор, Факултет за туристички и хотелијерски менаџмент, Београд, 2007.
3. Унковић С., Економика туризма, Економски факултет, Београд, 2005.
4. Спасић В., Менаџмент туристичких агенција и организатора путовања, Факултет за туристички и хотелијерски менаџмент, Београд, 2007.
5. Максин-Мићић М., Popesku J., Агенда 21 за туристичку привреду, Менаџмент природних и културних ресурса у туризму, испитни материјал, Факултет за туристички и хотелијерски менаџмент, Београд, 2005.
6. Mc Cool, Stephen F., Moisey R. Neil, Tourism, recreation and sustainability, liking culture and the environment, Oxfordshire, UK:CABI, 2008.
7. Sharpley R., Travel and Tourism, SAGE Publications Ltd., London, 2006.
8. Swarbrooke J., Sustainable Tourism Management, School of Leisure and Food Management, Sheffield Hallam University, Sheffield, UK: CABI Publishing.
9. Europe's Environment, European Environment Agency, The Dobris Assessment, EEA, 1998. (Compact Disc)
10. Green Pack, Regional Environment Center, REC, 2007. (DVD Disc)
11. SEBI 2010., European Environment Agency, EEA, 2007. (DVD Disc)
12. www.ekoplan.gov.rs -Одрживи туризам, Министарсво животне средине и просторног планирања Републике Србије, Београд.
13. www.logos.org.yu- Одрживи развој општине Пирот и туризма на Старој планини, приредио проф. Драган Николић.
14. www.ekoforum.org- Press clipping, Екотуризам привлачи све више пажње, 2004
15. www.mtsmondo.com- Најбољи еко-хотел у Европи, август, 2009.
16. www.unep.org/publication- Tourism and Mountains, a Practical Guide to Managing the Environmental and Social Imacts of Mountain Tours, United Nations Environment Programme, 2007.
17. www. rff.org- Environmental Imlications of the Tourism Industry, Terry Davis, Sarah Cahill, Resources for the Future, Washington, SAD, 2000.
18. www.planbleu.org - UNEP.MAP. Plan Bleu- Mediterranean Action Plan, Tourism and Sustainable development.

19. www.seagrant.umn.tourism/pdfs/ImpactsTourism.pdf- Glenn Kreag, University of Minnesota, SAD, 2000.
20. www.un.org- Department of Economic and social Affairs, Commission on Sustainable Development, Sustainable Tourism: A Non-Governmental Organiyation Perspective, , Seventh Session 19-30 April 1999, New York.
21. www.unescap.org- ESCAP, Economic and Social Commision for Asia and the Pacific, Draft plan of action for sustainable tourism development in the asian and pacific region, 4 march 1999, Bangkok.
22. www.wwf.org- Freshwater and Tourism in the Mediterranean, Mediterranean programme, World Wild Life, Rome, Italy,2005.
23. www.wwf..org- Tourism threats in the Mediterranean, World Wide Life, 2005.
24. www.wwf..org- The impact of Tourism in Alps.
25. www.unwto.org- Tourism highlights, 2008.
26. www.unwto.org- Climate change and tourism, FAQ.
27. www.peopleandplanet.net- People and mountains
28. www.cipra.org- Sustainable mobility strategies, Future in The Alps, Commission Internationale Pour la Protection des Alpes.
29. www.cipra.org- To collect honey like bees.
30. www.euromonitor.com/Travel and Tourism, Tourism in Spain.
31. www.nieveyalgomas.blogspot.com- Saas Fee, The Pearl of The Alps, A Sustainable Resorts.
32. www.intute.ac.uk- Tourism impact on environment